

CKMBO

commissie
kwaliteitsafspraken
mbo

Samen toekomst maken

Sectorbeeld 2024

Colofon

Samen toekomst maken. Sectorbeeld 2024

is een uitgave van de [Commissie Kwaliteitsafspraken mbo](#)

Postbus 16006

2500 BA Den Haag

contact@ckmbo.nl

Redactie: Gerda Mol Korving (secretaris),

m.m.v. Mark Hesseling en Pien Gertenaar - van Hoidonk (DUS-I).

Eindredactie: Rutger Zwart

Vormgeving: Lauwers-C, Nijmegen

Augustus 2024

www.ckmbo.nl

CKMBO

commissie
kwaliteitsafspraken
mbo

Samen toekomst maken

Sectorbeeld 2024

Inhoud

Voorwoord 5
Samenvatting 7

1 Inleiding 9

2 Werkagenda en regeling kwaliteitsafspraken 11

3 De commissie - opdracht en werkwijze 14

4 Kwaliteitsagenda's 16

Renata Voss en Ed van den Berg: 'Een lerende aanpak werkt het beste' 18

Antoinette Knoet-Michels 'Kwaliteitsafspraken geven richting in de sector' 20

5 De prioriteiten in de werkagenda 23

5.1 Bevorderen van kansengelijkheid 24

5.2 Versterking van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt 27

5.3 Onderwijs voor de toekomst: kwaliteit, onderzoek en innovatie 34

6 Vooruitblik uitvoering en resultaten 40

7 Monitoren en verduurzamen 41

8 Aanbevelingen/conclusies 42

Yvonne Moerman en Margot Nijkamp:
'Echte verbetering vraagt om een langetermijn aanpak' 45

Klaas Verschuure en Mariska ten Heuw
'Goede samenwerking tussen school en gemeente is cruciaal' 47

Bijlage 1 Gebruikte bronnen 50

Voorwoord

De zomer is bijna voorbij en de periode waarin kwaliteitsagenda's zijn ontwikkeld en beoordeeld ligt achter ons. Alle mbo-scholen hebben van de minister een positief oordeel ontvangen. Dat betekent niet dat het werk gedaan is. In de mbo-scholen zijn de medewerkers volop aan de slag met het uitvoeren van de maatregelen die zij zich in de kwaliteitsagenda hebben voorgenomen. Laten we hopen dat deze periode niet wordt doorkruist door een crisis van wereldformaat zoals veroorzaakt door het coronavirus in 2020. We proberen samen een goede toekomst te maken, maar hebben uiteraard niet alles in de hand.

Met de kwaliteitsagenda hebben de scholen samen met de schooleigen plannen een goede leidraad voor de thema's voor verbetering en ontwikkeling tot 2027. De commissie heeft vertrouwen dat de inspanningen van alle docenten, begeleiders, studenten en bestuurders mooie resultaten gaan opleveren voor de studenten. In dit sectorbeeld geeft de commissie, zoals ook in de vorige publicaties, weer een aantal adviezen mee aan de minister, aan de mbo-scholen en aan de partners die hen hierbij behulpzaam kunnen zijn.

Ook kunt u lezen hoe de commissie te werk is gegaan. We geven een aantal observaties weer in dit sectorbeeld. Daarnaast schetsen we een beeld van de landelijke inzet door de mbo-scholen op de drie prioriteiten en twaalf doelstellingen uit de Werkagenda en het Stagepact, die zijn opgenomen bij de regeling kwaliteitsafspraken mbo 2024-2027. Het werk van onze commissie is hiermee afgerond. Wij zijn dankbaar voor het gestelde vertrouwen en wensen allen veel succes, energie en wijsheid toe. We blijven met veel belangstelling het mbo volgen.

Antoinette Knoet-Michels,

Voorzitter Commissie Kwaliteitsafspraken mbo

Samenvatting

Aanleiding

Op 14 februari 2023 heeft een brede coalitie de Werkagenda mbo en het Stagepact mbo ondertekend, met afspraken voor versterking van het mbo-onderwijs. De Werkagenda omvat drie prioriteiten:

1. Kansengelijkheid bevorderen
2. De aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt verbeteren
3. Kwaliteit, onderzoek en innovatie versterken

Voor elk van deze prioriteiten zijn doelstellingen afgesproken en zijn afspraken gemaakt over hoe deze te bereiken. De doelstelling over stages en de aanpak gericht op het voorkomen van stagediscriminatie zijn nader uitgewerkt in het Stagepact.

In maart 2023 is de 'Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2024-2027' gepubliceerd. Mbo-scholen hebben vervolgens de doelstellingen uit de Werkagenda mbo, inclusief het Stagepact, met hun stakeholders vertaald naar de eigen mbo-school en regio in een Kwaliteitsagenda voor de jaren 2024 tot en met 2027.

Commissie kwaliteitsafspraken – beoordeling

De Commissie Kwaliteitsafspraken mbo is in 2018 ingesteld door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De commissie bestaat uit zeven leden, afkomstig uit diverse sectoren van de samenleving. Als laatste opdracht heeft de commissie de beoordeling van de kwaliteitsagenda's 2024-2027 van de mbo-scholen op zich genomen om daar de minister over te adviseren ten behoeve van zijn besluit. De commissie heeft de kwaliteitsagenda's beoordeeld aan de hand van documentanalyse en een gesprek met het bevoegd gezag van elke school, daarbij gebruik makend van het beoordelingskader bij de regeling en de opgebouwde kennis van de school en haar omgeving in de afgelopen jaren. Het beoordelingsproces is gelijk aan het proces voor de beoordeling van de voorgaande regeling kwaliteitsafspraken. Inhoudelijk was er echter een groot verschil tussen de voorgaande regeling en de huidige. De beweegruiimte voor mbo-scholen is beperkt, er is meer aandacht voor het intensiever samenwerken en samen leren in de regio of sector van de mbo-school. En nieuw was het instemmingsrecht van studenten en ondernemingsraden op de kwaliteitsagenda. Het was scholen ook niet toegestaan om eigen prioriteiten of doelstellingen toe te voegen aan de kwaliteitsagenda's om nog beter te kunnen aansluiten op de eigen schoolstrategie. De hoeveelheid voorgeschreven onderdelen van analyse tot en met doelstellingen, maatregelen en indicatoren heeft het risico van 'vinken' in zich bij het beoordelen. Het zorgvuldig doorlopen beoordelingsproces van de commissie heeft ervoor gezorgd dat de kwaliteits-

agenda's integraal en binnen de context van de mbo-school zijn beoordeeld. De commissie heeft op basis van haar beoordeling de minister geadviseerd over alle kwaliteitsagenda's. Inmiddels heeft de minister de kwaliteitsagenda van alle mbo-scholen voldoende bevonden, zodat de mbo-scholen van start kunnen gaan met de uitvoering.

Prioriteiten

Bevorderen van kansengelijkheid

De prioriteit 'bevorderen van kansengelijkheid' heeft als doel om zo veel mogelijk drempels weg te nemen voor studenten om succesvol een mbo-opleiding te doorlopen. De Algemene Rekenkamer heeft in haar onderzoek de vraag gesteld of kan worden vastgesteld dat deze inzet de kansen vergroot voor studenten die minder kans hebben op succes. In de kwaliteitsagenda's heeft de commissie niet teruggezien dat mbo-scholen en hun partners in de regio daar onderzoek naar doen.

Bij deze eerste prioriteit ziet de commissie dat mbo-scholen de middelen vooral inzetten op studentbegeleiding, schooluitval en studentwelzijn. Studenten worden nauw betrokken bij het bespreekbaar maken van sociale (on)veiligheid en studentwelzijn. Ook maatregelen gericht op preventie en ondersteuning, zoals kleine groepen, één op één begeleiding en professionalisering van docenten op de verschillende gebieden zijn veelgenoemde acties. Meer oriëntatie op vervolgopleidingen en samenwerking met voortgezet en hoger onderwijs versterken de beroepsgerichte route voor studenten. De scholen werken hiermee aan vermindering van het voortijdig schoolverlaten. De landelijke doelstelling om de schooluitval met 25 procent terug te dringen wordt door veel besturen als te ambitieus te ervaren, gezien de forse persoonlijke en meervoudige problematieken van studenten en de krappe arbeidsmarkt, waardoor studenten aan het werk gaan voordat ze een diploma hebben behaald. Werkgevers kunnen vaker de verantwoordelijkheid nemen om studenten die willen gaan werken te begeleiden naar de bbl-route.

Versterking van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

Bij deze prioriteit nemen mbo-scholen onder meer maatregelen op het gebied van studiekeuze, zodat meer studenten kiezen voor een beroep gericht op de maatschappelijke opgaven. Er wordt extra geïnvesteerd in loopbaanbegeleiding, met name voor de opleidingen verbonden aan maatschappelijke opgaven, zoals zorg, woningbouw en onderwijs. Naast voorlichting, is er aandacht voor doorlopende leerlijnen en keuzebegeleiding.

Het vinden van een goede stageplek is een belangrijk onderdeel van elke mbo-opleiding. In de kwaliteitsagenda's beschrijven de scholen hoe ze stagediscriminatie willen tegengaan, dit is bij de meeste scholen nog volop in ontwikkeling. Het verbeteren van de stagebegeleiding is voor veel scholen een belangrijk verbeterpunt.

Onder deze prioriteit valt ook de doelstelling dat mbo-scholen met partners een passend LLO-aanbod gaan aanbieden. Hier ziet de commissie grote verschillen tussen regio's en scholen. Dit uit zich ook in verschillen in ambities en maatregelen. Wel is helder dat alle mbo-scholen worden belemmerd door de beleidsregeling 'investeren met publieke middelen in private activiteiten'.

Onderwijs voor de toekomst: kwaliteit, onderzoek en innovatie

De derde prioriteit omvat vier doelstellingen, te beginnen met de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap. Veel scholen zetten in op professionalisering van docenten, visieontwikkeling, extra ondersteuning voor studenten in allerlei vormen en contextgericht onderwijs. Voor rekenen verwachten scholen een verbetering van resultaten, omdat dit mee gaat tellen voor het diploma.

Voor burgerschapsonderwijs staan veranderingen op stapel vanuit het landelijk beleid. Bij dit thema ziet de commissie kansen om het onderwijs via schoolbrede projecten vorm te geven, zodat studenten met andere niveaus en sectoren in aanraking komen.

Een belangrijke doelstelling is dat het werken in het mbo aantrekkelijk is en blijft. Naast thema's als werkdruk, welzijn en ontwikkeling van medewerkers, moest elke school een ambitie formuleren over de inschaling van onderwijspersoneel. Een dergelijk onderwerp past volgens de commissie niet in de kwaliteitsagenda, maar hoort thuis op de cao-tafel. Wel is de commissie verheugd dat besturen serieus werk maken van goed werkgeverschap en het carrièreperspectief dat bij veel mbo-scholen verbonden is aan onderwijsgevende taken. Onderzoek en innovatie inspireren de mbo-sector tot samenwerking in de regio, maar ook landelijk en internationaal. Het aantal practoraten neemt toe, wat een schat aan nieuwe kennis en praktische inzichten oplevert. Studenten worden op elke mbo-school uitgedaagd hun talenten maximaal te ontwikkelen via challenges, vakwedstrijden, certificaten en uitwisselingsprojecten.

Vooruitblik

Met een breed draagvlak voor de werkagenda kunnen de mbo-scholen en hun partners de kwaliteitsagenda's gaan uitvoeren en gezamenlijk monitoren. De commissie heeft er vertrouwen in dat de scholen goed in staat zullen zijn om te sturen, waar nodig ambities bij te stellen en ook te leren. Een aandachtspunt dat de commissie heeft geagendeerd, is dat naast samenwerken, evalueren, leren en evolueren er een kans ligt voor verbetering. Het mbo kan als sector kwaliteitsstandaarden vaststellen en die landelijk toepassen. Door dit zelf te doen wordt het opleggen van normen van buiten voorkomen. Met kwaliteitsstandaarden wordt het borgen en verduurzamen van effectieve maatregelen sectorbreed mogelijk gemaakt.

Het monitoren van de resultaten zal op verschillende niveaus plaatsvinden, van het niveau van opleidingsteams in de school tot de landelijke monitor van het ministerie. De rol van een externe *critical friend* gedurende de uitvoering van de kwaliteitsagenda's heeft het ministerie losgelaten, zodat de commissie hierin geen rol meer heeft. De wijze waarop de monitoring zal worden uitgevoerd, is nog niet helemaal uitgekristalliseerd.

De tijd gaat snel. Een goede voorbereiding en het scheppen van goede voorwaarden voor een eventuele volgende fase van kwaliteitsafspraken is van groot belang met respect voor de verschillen tussen de mbo-scholen. De commissie adviseert om hier aandacht aan te besteden in het monitorings- en evaluatieproces, samen met alle betrokkenen, om tot een nog beter programma te komen in 2027.

Inleiding

De uitgangssituatie in 2023

Jaarlijks worden binnen het door de overheid bekostigde mbo bijna een half miljoen studenten opgeleid voor een beroep of voor een vervolgopleiding. Daarnaast besteden mbo-scholen ook aandacht aan de ontwikkeling van burgerschapscompetenties, zodat studenten na hun opleiding in staat zijn om actief deel te nemen aan de maatschappij en zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheden als burger. De studentpopulatie is veelzijdig en bestaat grotendeels uit jongeren in de leeftijd van 16 tot 21 jaar. Het mbo neemt een essentiële positie in binnen het Nederlandse onderwijssysteem, met een sterke focus op praktijkgericht leren voor een breed scala aan beroepen. Het mbo is een belangrijke schakel tussen het voortgezet onderwijs en de beroepspraktijk of hoger onderwijs. Steeds meer havisten maken, soms al vóór diplomering, de overstap naar het mbo. Ook werkenden of werkzoekenden volgen opleidingen binnen het mbo, een doelgroep die vanuit het perspectief van 'leven lang ontwikkelen' naar verwachting verder zal toenemen.

Het mbo kent opleidingen op vier niveaus; de entreeopleiding (basisvaardigheden) en de niveaus 2 (basisberoepsopleiding) tot en met 4 (vakopleiding tot middenkader en specialist). Er zijn twee leerwegen, de beroepsopleidende leerweg (bol), waarbij studenten voornamelijk lessen volgen op school naast de stages, en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). In deze laatste leerweg is de student werknemer. Hij of zij leert voornamelijk op de werkplek, naast een beperkt aantal lessen op school. De mbo-scholen werken voor beide leerwegen nauw samen met leerbedrijven. Zo zorgen de mbo-scholen samen met werkgeversorganisaties ervoor dat de opleidingen aansluiten bij de behoeften van de student en van de arbeidsmarkt.

Bij de start van de derde periode¹ van kwaliteitsafspraken mbo in 2023 staat het mbo in een positief daglicht, onder andere door de zeer goede arbeidsmarktperspectieven van mbo-ge-diplomeerden. Er is veel bewondering over de prestaties van het mbo, maar het kan en mag nog beter. De tevredenheid van studenten was in 2022 gestegen ten opzichte van 2020, maar laat in 2024 een kleine daling zien, respectievelijk van 6,6 naar 6,5 (tevredenheid over school) en van 6,8 naar 6,7 (tevredenheid over opleiding). Opvallend is de daling op de

1 Voorgaande regelingen:

- Regeling kwaliteitsafspraken 2015-2018 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0035923/2016-07-20> ;
- Regeling kwaliteitsafspraken 2019-2022 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0041053/2022-08-01>

vraag 'ga je met plezier naar school': een vijfde van de studenten gaat niet met plezier naar school. Desondanks heeft het mbo in de basis een goede uitgangspositie om de uitdagingen die zijn geformuleerd in de gezamenlijke agenda van ministerie, werkgevers en mbo-sector aan te gaan.

Werkagenda en regeling kwaliteitsafspraken

In februari 2023 hebben de partijen² die nauw zijn betrokken bij het mbo de Werkagenda mbo 2023-2027³ en het Stagepact ondertekend. Met de afspraken in de werkagenda en het stagepact beogen de partijen samen te werken aan het verder versterken van het mbo. Een compliment aan de minister voor zijn inzet bij de totstandkoming van deze ambitieuze afspraken met een breed draagvlak. De werkagenda vormt het uitgangspunt voor de doelstellingen die een plek hebben gekregen in de Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2024–2027⁴. De werkagenda en regeling omvatten drie prioriteiten: gelijke kansen, onderwijs dat aansluit op de arbeidsmarkt en onderwijs voor de toekomst. Ook deze keer zal de context waarbinnen de afspraken voor de werkagenda en het stagepact zijn gemaakt verschillen van de context waarin de werkagenda wordt uitgevoerd. Door onvoorziene omstandigheden zullen scholen wellicht hun ambities moeten bijstellen.

Behalve de werkagenda zijn er ook andere initiatieven die oplossingen moeten bieden voor de grote vraagstukken van dit moment en de nabije toekomst. Zo is het Regionaal Investeringsfonds voortgezet voor de periode 2024-2027. Dit fonds heeft als doel de samenwerking tussen scholen, overheden en werkgevers te stimuleren. Nieuw is de LLO-katalysator die initiatieven op het gebied van Leven Lang Ontwikkelen (LLO) in de regio's, sectoren en bedrijven in Nederland verzamelt en verbindt om van de ervaringen die daar worden opgedaan te kunnen leren.

De regeling

De nieuwe regeling kwaliteitsafspraken kent een andere inrichting dan de voorgaande regelingen. Zo is er geen sprake meer van een resultaatafhankelijk bekostigingsdeel, die op basis van een midterm review of eindbeoordeling wordt toegekend. In de huidige regeling volgt op een positief besluit van de minister over de kwaliteitsagenda van een school een toekenning van de kwaliteitsgelden voor de volledige periode van vier jaar, waarmee de mbo-scholen de ambities uit de kwaliteitsagenda kunnen gaan waarmaken.

Een ander verschil is dat naast de kwaliteitsgelden ook andere middelen zijn toegevoegd aan het kwaliteitsbudget. Scholen dienden hiervoor aparte ambities op te nemen in de

2 Ministerie van OCW, NRTO, VNG, S-BB, MKB Nederland, VNO-NCW, Beroepsvereniging opleiders MBO, JOB mbo, MBO Raad

3 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/02/14/werkagenda-mbo>

4 Regeling kwaliteitsafspraken 2024-2027 <https://wetten.overheid.nl/BWBR0047959/2024-01-01>

kwaliteitsagenda. Het gaat dan bijvoorbeeld over de middelen voor niveau 2-opleidingen, voor extra begeleiding van studenten in het laatste jaar, voor loopbaanoriëntatie en voor professionaliseringsruimte voor docenten.

Nieuw in deze regeling is ook dat alle scholen op dezelfde doelstellingen ambities formuleren. Het toevoegen van eigen doelstellingen in de kwaliteitsagenda was niet toegestaan. Ook de analyse-onderdelen voor het bepalen van de uitgangssituatie en maatregelen zijn in de regeling voorgeschreven. De maatregelen zijn voor een deel verplicht. Wel konden scholen in de kwaliteitsagenda op basis van hun eigen analyse de keuze maken om de maatregel wel of niet toe te passen. De regeling is zo uniform ingericht om sectorbreed te kunnen leren. Door de effecten van maatregelen via een vaste set van indicatoren te volgen kan duidelijk worden welke interventies positieve effecten hebben. Passende indicatoren, die tijdig het causale verband tussen maatregel en effect laten zien, zijn hiervoor randvoorwaardelijk. De commissie heeft het ministerie in de vorige periode geadviseerd over het gebruik van indicatoren. De commissie heeft geconcludeerd dat het ministerie hierin samen met de sector nog niet goed is geslaagd. Het aantal indicatoren is groot en de timing van de meting van resultaten sluit niet altijd aan bij de periode waarin de maatregelen worden getroffen. Ook is het causale verband tussen de voorgeschreven maatregel en het effect niet altijd aan te tonen met de in de regeling opgenomen indicator. Die commissie ziet dit als een belangrijk aandachtspunt bij het monitoren en evalueren van de kwaliteitsagenda's. De nadere toelichting en context dienen te worden meegewogen bij het monitoren van de voortgang en de resultaten. Dat geldt ook voor het historisch perspectief. De commissie ziet het loslaten van de formule van *critical friends* als een risico voor een goede sturing op de beoogde versterking van het mbo.

De commissie - opdracht en werkwijze

De regeling kwaliteitsafspraken vormt de basis voor de opdracht van de Commissie Kwaliteitsafspraken. De commissie is door de minister van OCW in 2018 ingesteld voor de beoordeling van de kwaliteitsagenda's 2019-2022, de tussentijdse resultaten in 2020 en een integrale beoordeling van de eindresultaten in 2022. Binnen de commissie zijn zowel leden met een onderwijsachtergrond vertegenwoordigd als leden met veel kennis van de arbeidsmarkt, het sociaal domein en innovatie. In 2023 heeft de minister de commissie gevraagd haar opdracht voort te zetten en de kwaliteitsagenda's 2024-2027 te beoordelen. Op die manier wilde de minister de opgebouwde kennis van de commissie over de sector en de werking van de kwaliteitsagenda's in het mbo behouden. Na enige overweging - gezien het feit dat de regeling stringenter van aard is - heeft de commissie de opdracht aanvaard om met de beoordeling van de kwaliteitsagenda's haar bijdrage aan de kwaliteitsverbetering voort te zetten.

De commissie heeft bij de beoordeling van de kwaliteitsagenda's dezelfde werkwijze gehanteerd als voorheen. Er is sprake van een zorgvuldig proces met een aantal stappen die de betrouwbaarheid borgen. De commissie heeft de kwaliteitsagenda's allereerst getoetst op volledigheid alvorens ze in behandeling te nemen. Vervolgens is elke kwaliteitsagenda door twee commissieleden separaat schriftelijk beoordeeld. Daarop volgde een beoordeling in duoverband. Dat duo-oordeel is voorgelegd aan de voltallige commissie tijdens een consensusmeeting, waarin het voorlopige oordeel is vastgesteld. De samenstelling van de duo's van commissieleden is per school zoveel mogelijk gelijk gebleven. Op die manier konden de commissieleden gebruik maken van de kennis die zij de afgelopen jaren hebben opgebouwd over de betreffende school en haar omgeving. Daarmee is gezorgd voor continuïteit en kwaliteit. In een gesprek hebben de commissieduo's met de bestuurders van elke school de bevindingen vanuit de schriftelijke beoordeling besproken en adviezen meegegeven voor verbetering van de kwaliteitsagenda. Conform de regeling hadden de scholen na het gesprek vier weken om de kwaliteitsagenda aan te passen. Elke school heeft van deze mogelijkheid gebruik gemaakt, ook de scholen waarvan de kwaliteitsagenda bij het voorlopige oordeel al voldoende was. De aangepaste kwaliteitsagenda's zijn opnieuw beoordeeld door de commissieduo's. Vervolgens is in een consensusmeeting het definitieve oordeel vastgesteld.

De regeling gaf de scholen de mogelijkheid om de kwaliteitsagenda's uiterlijk 30 juni 2023 (eerste tranche) of uiterlijk 1 oktober 2023 (tweede tranche) in te dienen. Van de eerste

mogelijkheid hebben tien scholen gebruik gemaakt. Voor de commissie was dit aantal te klein vanuit het oogpunt van beoordelingsbetrouwbaarheid. In overleg met het ministerie is vastgehouden aan de tijdlijn zoals die was vastgelegd in de regeling en zijn de tien kwaliteitsagenda's als een eerste tranche beoordeeld. De commissie heeft op basis van de ervaringen in de eerste tranche en gesprekken met het ministerie de beoordeling van de tweede tranche enigszins aangescherpt, om de adviezen aan de scholen beter te laten aansluiten op de regeling. Daarbij zij opgemerkt dat de commissie het beoordelingskader uit de regeling niet hanteert om zaken 'af te vinken'. Elke kwaliteitsagenda is integraal beoordeeld, rekening houdend met de context van de school.

Na afronding van het beoordelingsproces heeft de commissie over elke kwaliteitsagenda advies uitgebracht aan de minister. In de eerste tranche leidde dit voor twee scholen en in de tweede tranche voor één school tot een onvoldoende oordeel. De minister heeft die adviezen overgenomen. In de eerste tranche week de minister bij één kwaliteitsagenda af van het oordeel van de commissie. Een door de commissie als voldoende beoordeelde kwaliteitsagenda is door de minister als onvoldoende beoordeeld. Dat leidde in totaal tot vier afgewezen kwaliteitsagenda's. Het bevoegd gezag van elk van die vier scholen heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot herkansing. De commissie heeft de aangepaste kwaliteitsagenda's alle vier van een positief advies voorzien. Met het positieve besluit van de minister is het volledige budget voor de kwaliteitsafspraken voor vier jaar aan de bekostigde mbo-scholen toegekend.

Het beoordelingsproces.

4

Kwaliteitsagenda's

Enige observaties

De mbo-scholen zijn steeds beter in staat om op basis van in- en externe analyses hun ambities te formuleren. Scholen doorlopen ook in toenemende mate de volledige pdca-cyclus. Daardoor hebben ze beter zicht op maatregelen en ambities die al waren gestart in de vorige periode van kwaliteitsafspraken of vanuit plannen als het Nationaal Programma Onderwijs. De scholen hebben daarmee stappen gezet in het verduurzamen van verbeterinitiatieven naar reguliere processen of activiteiten. In de kwaliteitsagenda's richten de betrokken partijen zich niet alleen op de ambities van de mbo-school zelf, maar ook op de gezamenlijke ambities van het regionale ecosysteem of de sector waarvoor wordt opgeleid. De mate waarin de partners zijn betrokken bij de totstandkoming van de kwaliteitsagenda varieert sterk. Om tot meer intensieve samenwerking te komen lijkt een extra prikkel nodig te zijn. Waar bijvoorbeeld sprake is van demografische krimp of veel armoedeproblematiek zoeken scholen sneller naar samenwerking dan in gebieden waar dat (nog) minder het geval is. De werkagenda en het stagepact bieden een structuur die meer samenwerking kan bevorderen, maar leidt voor mbo-scholen bij thema's als stagediscriminatie en gelijke behandeling ook tot afhankelijkheid van de partijen die de convenanten mede hebben ondertekend.

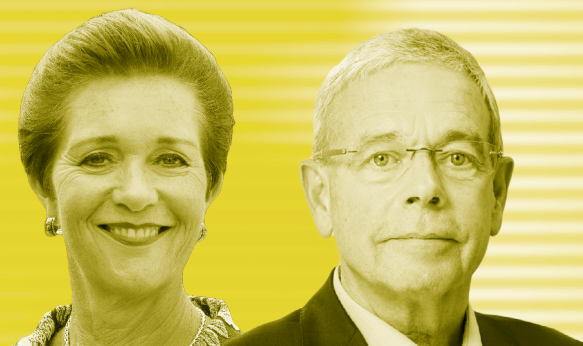
Meer focus, minder ruimte

In de huidige regeling is, zoals eerder beschreven, meer landelijke focus aangebracht om daarmee sectorbrede leereffecten mogelijk te maken. De regeling zet in op drie prioriteiten met daaronder twaalf doelstellingen. De mbo-scholen hadden niet de ruimte om eigen prioriteiten of doelstellingen toe te voegen aan de kwaliteitsagenda. Het weglaten van doelstellingen was niet mogelijk, dat gold tevens voor een aantal verplichte maatregelen. Het feit dat tot op maatregelniveau de inzet van de kwaliteitsmiddelen in de regeling is voorgeschreven leidt tot landelijke focus en de mogelijkheid om de effecten van die maatregelen landelijk te monitoren, maar gaat in de ogen van de commissie echt voorbij aan de bedoeling. Als er enige bewegingsruimte is, kan de school de kwaliteitsagenda beter laten aansluiten bij de eigen strategie en bij specifieke regionale vraagstukken. Voor sommige scholen heeft de regeling op onderdelen soms zelfs tot een worsteling geleid. Voor enkele beroepscolleges was het eenvoudigweg niet mogelijk om te voldoen aan alle vereisten. Het verschil in doelgroepen, studentpopulatie en type opleidingen tussen de scholen maakt een 'one size fits all'-regeling feitelijk niet passend. Een belangrijk punt van aandacht bij het monitoren van de uitvoering van de kwaliteitsagenda's en voor een eventuele nieuwe regeling na 2027.

Samenwerking

Het bevorderen van samenwerking is een van de hoofddoelen van de regeling kwaliteitsafspraken. Samenwerken is voor het mbo niet nieuw, het samenwerken met werkgevers in de regio is nauw verbonden met de manier waarop het mbo is ingericht. Desondanks zijn er verschillen te zien in de mate waarin externe stakeholders invloed hebben gehad op de kwaliteitsagenda's. Alle agenda's zijn getoetst bij interne en externe stakeholders, maar er is nog niet altijd sprake van gezamenlijke analyses en ambities. De commissie heeft er wel vertrouwen in dat de scholen en hun stakeholders toewerken naar een situatie waarin gezamenlijk verantwoordelijkheid wordt genomen voor de uitdagingen in het ecosysteem. In sommige kwaliteitsagenda's was het proces van jaarlijks evalueren en bijstellen al volledig uitgewerkt. Bij andere scholen beperkte zich dat nog tot afspraken op hoofdlijnen. Ook hier speelt de complexiteit van de school een belangrijke rol. Hoe groter de diversiteit van de school, des te complexer het samenwerkingsproces. In de kwaliteitsagenda's komen die verschillen vooral tot uiting in het aggregatieniveau waarop de samenwerking is uitgewerkt: op het niveau van de vestiging, de opleiding of de instelling.

Renata Voss en Ed van den Berg

'Een lerende aanpak werkt het beste'

'Kwaliteitsafspraken kunnen goed werken als er heldere doelen zijn met eenduidige indicatoren. Ook is het belangrijk om uit te gaan van een lerende aanpak, gericht op ontwikkeling.'

Aan het woord zijn Renata Voss en Ed van den Berg, beiden sinds de start in 2018 actief voor de Commissie Kwaliteitsafspraken. Ze brengen samen een berg aan expertise mee. Ed van den Berg begon als docent elektrotechniek op een MTS en werd uiteindelijk bestuurder van het Nova College in Haarlem. Renata Voss was onder andere hoofdinspecteur voor het beroepsonderwijs en geeft nu leiding aan een scholenkoepel voor funderend onderwijs in Rotterdam. Hoe kijken zij terug op zes jaar werken met kwaliteitsafspraken in het mbo?

Ed van den Berg: 'In de afgelopen zes jaar hebben zich binnen de mbo-sector grote ontwikkelingen voorgedaan. Zo is de regionale verankering van de scholen veel steviger geworden. De meeste scholen zijn inmiddels niet meer weg te denken als partners binnen het regionale netwerk van werk en scholing. Dat geldt niet alleen voor de brede mbo-scholen, maar ook voor

de beroepscolleges en de groene scholen. Daarbij helpt dat het beroepsonderwijs de laatste jaren steeds beter in het vizier is gekomen van lokale overheden. Steden als Amsterdam en Utrecht werken nu met eigen mbo-agenda's. De kwaliteitsagenda's hebben zeker aan deze regionale verankering bijgedragen.'

Randvoorwaarden

Volgens Renata Voss en Ed van den Berg hebben de kwaliteitsafspraken dus bijgedragen aan verbeteringen. Toch is het goed om kritisch naar het instrument te kijken. Renata Voss: 'Kwaliteitsafspraken kunnen heel goed werken als voldaan wordt aan een aantal randvoorwaarden. Belangrijk is dat er sprake is van een beperkt aantal doelen, die goed meetbaar zijn. De doelstellingen moeten helder geformuleerd worden, zoals dat bij de aanpak van schooluitval het geval was.

Ed van den Berg licht toe: 'Als bestuurder van het Nova College had ik te maken met de aanpak van het voortijdig schoolverlaten. Dat heeft heel goed gewerkt. Cruciaal daarbij was dat er een helder, eenduidig doel was, ondersteund met goede indicatoren. Scholen wisten wat hen te doen stond en

waar het ministerie hen op zou beoordelen.' Renata Voss: 'Bij de eerste periode van kwaliteitsafspraken merkten wij dat er veel overlap was tussen twee van de drie hoofd-doelstellingen: de zorg voor kwetsbare jongeren en het bevorderen van kansengelijkheid. Bovendien bleek het lastig om goede indicatoren te vinden om de prestaties van scholen te meten. Hoe meet je de ontwikkeling van kansengelijkheid?' Ed van den Berg: 'Complicerend was dat iedere school een eigen doelgroep en een eigen aanpak kon kiezen. Op zich niet raar: het onderwerp kansengelijkheid betekent voor een groot ROC in Rotterdam iets heel anders dan voor een beroepscollege in de regio. Sommige beroepscolleges hebben bijvoorbeeld alleen studenten op de niveaus 3 en 4.' Renata Voss: 'Het meten van ontwikkeling bij kansengelijkheid is erg lastig. Het leek op schieten met hagel op een bewegend doel, vanwege de doelstellingen en indicatoren die in de regeling aan het thema zijn gekoppeld. De doelstellingen zijn heel breed geformuleerd, terwijl bekend is dat voor kansengelijkheid de kwaliteit van het onderwijs en de interactie tussen docent en student cruciaal is. De indicatoren richten zich vervolgens op effecten die aan de doelstellingen zijn gekoppeld. Daarmee wordt vooral aandacht besteed aan randvoorwaarden, terwijl de kern van kansengelijkheid niet wordt geraakt. Naar aanleiding van de vorige periode kwaliteitsafspraken hebben we een advies laten maken over doelstellingen en indicatoren. Dit heeft tot een toetsingskader geleid. Zo moet er bijvoorbeeld onderscheid worden gemaakt tussen prestatie- en resultaatindicatoren en moeten indicatoren gekozen worden die door scholen echt te beïnvloeden zijn. Dit

advies had grote waarde kunnen hebben bij de nieuwe ronde kwaliteitsafspraken. Helaas heeft het ministerie er weinig mee gedaan.'

Lerende aanpak

Aan de basis van de nieuwe kwaliteitsafspraken liggen de werkagenda en het sta-gepact. Daarin zijn veel, mooie doelen beschreven. Expliciet doel van de werkagenda is dat scholen van elkaar leren. Een goede aanpak, denkt Renata Voss: 'Ik ben ervan overtuigd dat een lerende aanpak, gericht op ontwikkeling, het beste werkt. Bij prestatiebeloning bestaat het gevaar dat scholen met afvinklijstjes gaan werken, terwijl voor het beoordelen van prestaties de context zo belangrijk is. Een afrekencultuur is funest voor het bereiken van lange-termijndoelstellingen. Beter is het om met scholen in alle openheid samen te werken aan verbetering. Een lerende aanpak met begeleiding werkt beter dan prestatiebekostiging. Dat is ook de opzet van de werkagenda: van elkaar leren wat werkt.'

Ed van den Berg heeft nog wel een kritische opmerking, met name over de vertaling van de werkagenda in de regeling: 'Die vertaling is wel erg gedetailleerd geworden. Er zijn enorm veel indicatoren opgevoerd. Voor sommige scholen is dat gewoon te veel gevraagd. Het gevaar bestaat ook dat scholen zich meer gaan richten op de indicatoren dan op de doelstellingen die hieraan ten grondslag liggen.' Renata Voss: 'Waar in de eerste ronde de strategische agenda van de school het uitgangspunt was, lijkt het nu soms wel alsof de regeling centraal staat. Dat is een gemiste kans.'

Antoinette Knoet-Michels:

'Kwaliteitsafspraken geven richting in de sector'

'De kracht van kwaliteitsafspraken is dat je als sector samen landelijke prioriteiten kiest. Dat geeft richting. Alle scholen gaan met de gekozen prioriteiten aan de slag en spreken dezelfde taal. Door van elkaars ervaringen te leren, kun je als sector verder komen.'

Aan het woord is Antoinette Knoet-Michels, sinds 2023 voorzitter van de Commissie Kwaliteitsafspraken mbo. Ze werkt al vijftig jaar in het onderwijs. In de jaren zeventig van de vorige eeuw begon ze als docent aan een middelbare school in Nijmegen. Later werd ze onder andere adjunct-directeur van een experimentele middenschool in Eindhoven, waar leerlingen tot hun vijftiende jaar bij elkaar in de klas bleven. In het jaar 2000 werd ze bestuurder bij het Helmondse ROC Ter AA, tot 2016, waarna ze verder ging met interim bestuursopdrachten en toezicht-houdende functies in zorg en onderwijs. Tussendoor werd ze in 2009 de eerste vrouwelijke voorzitter van een professionele voetbalclub (Helmond Sport). Ook was ze jarenlang lid van de Statenlid in Noord Brabant (voor de PvdA). In 2023 trad ze toe tot de Commissie Kwaliteitsafspraken, als

opvolger van Michiel Scheffer. Ze maakte de slotfase van de vorige periode kwaliteitsafspraken mee en was volop betrokken bij de nieuwe regeling.

Saamhorigheid

Door haar lange ervaring als bestuurder in het mbo kan Antoinette goed inschatten wat het werken met kwaliteitsafspraken voor scholen betekent: 'Samen werken aan dezelfde prioriteiten zorgt er voor dat je je als sector meer bewust wordt van het gezamenlijke belang. Dat besef is absoluut versterkt de afgelopen jaren. Toen ik bestuurder van ROC Ter AA mocht zijn, was er binnen de sector veel meer sprake van onderlinge concurrentie. Het was toch veelal "ieder voor zich". Het maatschappelijke belang is bij bestuurders meer centraal komen te staan. Door samen met kwaliteitsafspraken bezig te zijn, kweek je vanzelf meer saamhorigheid. Dat is ook de rode draad in de nieuwe agenda: nog meer samenwerking rond het aanbod van opleidingen, nog meer als scholen samen de regio bedienen. Er zijn allerlei manieren om samen te werken, dat hoeft niet direct tot fusies te leiden. De samenwerking gaat steeds beter en

vindt steeds meer op een volwassen niveau plaats.'

Volgens Antoinette zou het goed zijn als scholen kritischer kijken welke maatregelen werken, om daar vervolgens ook consequenties aan te verbinden: 'Bijvoorbeeld rond de aanpak van basisvaardigheden of het tegengaan van schooluitval. Als blijkt dat een bepaalde methode echt werkt, moeten we als sector ook ervoor durven kiezen daar lessen uit te trekken. Denk aan een methode voor Nederlands of rekenen. Als die bewezen effectief is, moet je daar als sector alle studenten van laten profiteren. De aanpak van voortijdige schooluitval bijvoorbeeld. Scholen kunnen samen onderzoeken wat werkt. En als een maatregel of werkwijze bewezen goed is, moet je ook het lef hebben om daar gezamenlijk voor te kiezen. Daar is nog veel winst te behalen. Cruciaal is dat je onderling bereid bent om van elkaar te leren. Onderling eisen stellen maakt je als sector sterker. Dat kan een volgende stap zijn in het werken met kwaliteitsafspraken.'

Context is cruciaal

Antoinette is positief over de beweging die Robbert Dijkgraaf in het mbo heeft ingezet: 'De werkagenda en het stagepact stimuleren de onderlinge samenwerking verder. Hulde voor de minister! De hierop gebaseerde regeling is helaas erg ingewikkeld geworden. De landelijke prioriteiten zijn vertaald naar doelstellingen met een groot aantal maatregelen. Een klein deel vloeit voort uit al bestaande regelingen, zoals de inzet op carrièreperspectief voor docenten. Die doelstellingen hebben niet altijd een logische onderlinge samenhang. Daarbij wordt er gewerkt met erg veel indicato-

ren. Ik ben een groot voorstander van het verzamelen van data. Maar moet je er wel van bewust zijn dat achter ieder cijfer een verhaal zit. De context is cruciaal. De verzamelde cijfers laten zelf niet zien hoe het met de sector gaat. Het is begrijpelijk dat het ministerie en de politiek willen weten wat de middelen voor kwaliteitsafspraken opleveren. Maar als je indicatoren gaat gebruiken om scholen af te rekenen, gaat het fout. Het gevaar bestaat dat scholen gaan sturen op korte-termijnresultaten. Ik hoorde ooit de uitspraak *hitting the target missing the point* en die gebruik ik in dit verband graag. Het zou goed zijn om met minder indicatoren te werken.'

Volgens Antoinette Knoet-Michels hebben de mbo-scholen nog een wereld te winnen als het om het onderwijs voor volwassenen gaat: 'De mbo-scholen hebben ongelooflijk veel mogelijkheden om te voldoen aan de

'Cruciaal is dat je onderling bereid bent om van elkaar te leren.'

vraag van de maatschappij om werknemers bij te scholen. De laatste jaren hebben scholen al hard gewerkt aan de flexibilisering van het onderwijs. Ze zijn nu veelal in staat om via modules en certificaten maatwerk te leveren. Maar de regelgeving staat de groei van het leven lang ontwikkelen in de weg. Scholen hebben nu alleen recht op bekostiging als studenten een volledige opleiding volgen. Als iemand zich met enkele certificaten kan omscholen naar een andere

sector, is de vraag wie de kosten betaalt soms een belemmering. Het zou een goede zaak zijn als de ministeries van Economische Zaken, Sociale Zaken en Onderwijs hier samen een goede regeling voor zouden maken. De mbo-scholen kunnen hierin veel betekenen.

Tot 18 jaar

Volgens Antoinette is er wel een groot verschil tussen het onderwijs aan jongeren tot achttien jaar en oudere studenten. 'Jonge studenten hebben echt nog meer behoefte aan structuur. Voor hen is het belangrijk om regelmatig naar school te gaan en om elkaar te ontmoeten in de klas. Bij deze studenten is het ook logisch om ouders nog te betrekken bij het onderwijs. Je moet jongeren niet geheel loslaten. Ook voor onderwijspersoneel is er een groot verschil. Het verzorgen van onderwijs voor oudere studenten of volwassenen vraagt echt andere vaardigheden dan de begeleiding van jongeren. Maar het kan ook heel interessant zijn voor docenten om aan beide groepen les te geven. Bij praktijklessen kan het juist goed werken om de groepen te mixen.' 'Ook bij de discussie over kansrijk onderwijs is het belangrijk om onderscheid te maken

tussen jong en oud. Studenten van 16 of 17 jaar moeten de kans krijgen hun hart te volgen. Het heeft geen zin om jongeren tegen hun zin naar een zogenaamde tekortstudie te sturen. Jongeren moeten de kans krijgen zich vrij te ontwikkelen, te ontdekken waar ze goed in zijn. Als iemand een bepaalde kant op wil, moet je dat niet afstraffen. Het komt later meestal weer goed. Bij oudere studenten en volwassenen speelt de situatie op de arbeidsmarkt natuurlijk wel een grote rol. Binnen de regio kan de mbo-school een cruciale rol spelen bij het oplossen van arbeidsmarkttekorten. Dat zouden de scholen als hun maatschappelijke opdracht moeten zien. Daarvoor moet er een goede landelijke regeling komen. Natuurlijk hoeft de overheid niet iedere omscholing volledig te betalen. Werkgevers moeten en kunnen ook hun steentje bijdragen. Om het potentieel van het publieke mbo-onderwijs volledig te benutten is er grote behoefte aan een landelijke bekostigingssystematiek voor leven lang ontwikkelen. Het zou een gemiste kans zijn, als de mbo-scholen het leven lang ontwikkelen noodgedwongen te veel links laten liggen.'

5

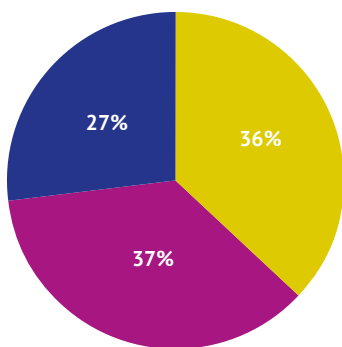
De prioriteiten in de werkagenda

Al eerder in dit rapport is beschreven dat scholen in de kwaliteitsagenda's hebben ingezet op drie landelijke prioriteiten:

1. Bevorderen kansengelijkheid
2. Versterking van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
3. Onderwijs voor de toekomst: kwaliteit, onderzoek en innovatie

De doelstellingen zijn in de kwaliteitsagenda's vertaald naar ambities op het niveau van de instelling, de regio of de sector, soms ook nog verdeeld naar opleidingsniveau en leerweg. De commissie heeft beoordeeld of de ambities recht doen aan de uitkomsten van de in- en externe analyses en of er een logische verbinding is tussen ambities, maatregelen en begroting. Dit alles op hoofdlijnen, want de kwaliteitsagenda's richten zich op de instelling als geheel en geven nauwelijks zicht op de impact op opleidings- of teamniveau. Afhankelijk van de besturingsfilosofie (top down of bottom-up) bestaat de mogelijkheid dat team- en opleidingsplannen zelfs pas later worden uitgewerkt met de kwaliteitsagenda als een van de kaders.

De verdeling per prioriteit van het begrote budget van alle ingediende kwaliteitsagenda's ziet er als volgt uit:

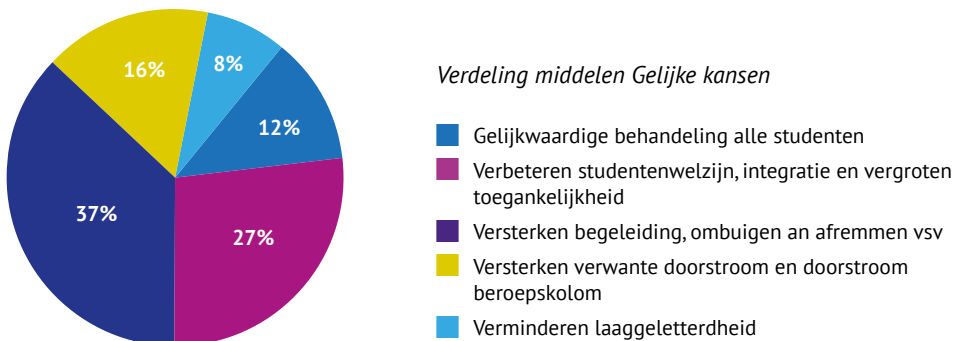

Begroting per prioriteit

- Bevorderen van kansengelijkheid
- Versterking van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt
- Onderwijs voor de toekomst: kwaliteit, onderzoek en innovatie

5.1 Bevorderen van kansengelijkheid

De prioriteit 'bevorderen van kansengelijkheid' heeft als doel om zo veel mogelijk drempels weg te nemen voor studenten om succesvol een mbo-opleiding te doorlopen. Het aanbod van initiatieven is beschikbaar voor alle studenten. Of met de initiatieven specifiek die studenten worden geholpen die minder kans hebben op succes is lastig vast te stellen. De Algemene Rekenkamer heeft onlangs in een rapport deze vraag opgeworpen⁵. De commissie ziet in de kwaliteitsagenda's niet terug dat mbo-scholen of hun samenwerkingspartners hier onderzoek naar doen. Mogelijk gaat dit gebeuren als bij de jaarlijkse evaluaties blijkt dat de inzet van de maatregelen niet specifiek ten goede komt aan de doelgroepen die deze het meest nodig hebben. Onderstaande figuur laat zien hoe de middelen zijn verdeeld over de doelstellingen die vallen onder deze prioriteit. Het grootste deel gaat naar de thema's studentbegeleiding, schooluitval en studentwelzijn.

In de regeling zijn onder de prioriteit kansengelijkheid vijf doelstellingen opgesteld:

1. Gelijke behandeling van alle studenten
2. Verbeteren welzijn, sociale veiligheid en toegankelijkheid
3. Versterken begeleiding in onderwijs en bij stap naar werk of opleiding
4. Versterken beroepsgerichte route
5. Verminderen van laaggeletterdheid

Gedurende de vier jaar van uitvoering van de kwaliteitsagenda's worden de effecten voor deze prioriteit gemonitord langs zeven landelijke indicatoren:

1. Percentage studenten dat zich veilig voelt op de instelling
2. Percentage studenten dat zich veilig voelt bij het leerbedrijf

⁵ *Op weg naar gelijke kansen in het middelbare beroepsonderwijs*, Algemene Rekenkamer, februari 2024.

3. Aandeel studenten met een (zeer) slechte mentale gezondheid
4. Aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters per jaar
5. Aandeel uitstromers vanuit entree en niveau-2 dat een jaar na afstuderen werk heeft
6. Aandeel studenten dat tevreden is over de begeleiding tijdens de opleiding
7. Succes in het eerste jaar mbo (startersresultaat) en in het eerste jaar hbo van studenten die doorstromen vanuit het mbo

De scholen hebben deze indicatoren betrokken bij het opstellen van analyses en bij het formuleren van kwantitatieve ambities. De indicatoren gaan ook deel uitmaken van de jaarlijkse evaluatie en verantwoording, zodat de resultaten van de maatregelen kunnen worden gemonitord op school-, regionaal- en landelijk niveau. Eerder in dit rapport is al aangegeven dat duidelijk moet zijn wat een indicator precies aantoont. Dat is niet altijd het geval. Studenten die beschikken over een hoge mate van zelfstandigheid, maken bijvoorbeeld minder gebruik van het begeleidingsaanbod van de school wanneer zij zoeken naar een stageplek. Wanneer aan die studenten wordt gevraagd of de school hen heeft begeleid bij het vinden van een stageplek, zullen zij de vraag negatief beantwoorden. De aanleiding voor dit antwoord is echter positief, de student beschikt over voldoende competenties om zelfstandig werk te maken van het zoeken naar de gewenste stage. Dit is één voorbeeld, slechts om te verduidelijken dat indicatoren vaak niet eenduidig te interpreteren zijn.

Gelijke behandeling van alle studenten in Nederland

Onder de doelstelling gelijke behandeling van alle studenten in Nederland wordt beoogd dat mbo-studenten dezelfde maatschappelijke erkenning krijgen als studenten in het hoger onderwijs. Landelijk wordt er ingezet op een studentenkaart voor mbo-studenten. Op verschillende plekken in het land is zo'n studentenpas al geïntroduceerd. De mbo-studentenkaart is nog niet helemaal te vergelijken met de studentenkaart zoals die bestaat voor hbo- en wo-studenten. Die kaart biedt in tegenstelling tot de mbo-initiatieven voordelen die verder reiken dan faciliteiten binnen de regio waar de opleiding wordt gevolgd.

In veel regio's wordt onderzocht of de bestaande infrastructuur voor hbo- en wo-studenten ook toegankelijk gemaakt kan worden voor mbo-studenten. Denk aan introductieweken of sportevenementen. Ook over het oprichten van studieverenigingen wordt – veelal in samenspraak met studenten en studentenraden - nader onderzoek gedaan naar een vorm die aansluit bij de behoefte van mbo-studenten en het vakgebied waarvoor zij worden opgeleid. Dat studenten behoefte hebben aan meer sociaal contact komt breed naar voren in de kwaliteitsagenda's. In samenspraak met studenten zetten scholen de kwaliteitsgelden in voor locaties waar studenten elkaar buiten de les kunnen ontmoeten, zoals een 'social hub', chillplekken en groepsuitjes. Initiatieven richten zich vooral op de voltijds studenten (bol). Onder bbl-studenten lijkt minder behoefte te bestaan aan een sociaal studentenleven. Dat roept de vraag op of ook bbl-studenten bewust moeten worden gemaakt van de voordelen van een sociaal netwerk voor de toekomstige loopbaan en het leven lang ontwikkelen. Een

sociaal netwerk tijdens de opleiding kan ook helpen om alumni te blijven boeien en binden of bijvoorbeeld in te zetten als gastdocent of hybride docent.

Verbeteren studentenwelzijn, sociale veiligheid en toegankelijkheid

De scholen werken op verschillende manieren aan studentenwelzijn. Op veel scholen worden individuele gesprekken met studenten gevoerd. Ook organiseren scholen bijeenkomsten waar de mentale gezondheid tussen studenten bespreekbaar wordt gemaakt. Denk aan studentarena's of activiteiten georganiseerd door studenten zelf rond het thema mentale gezondheid en veiligheid. Daarnaast zetten scholen in op onderzoek en zijn er op beperkte schaal expertisecentra ingericht. Nagenoeg alle mbo-scholen herijken het veiligheidsplan en de communicatie over veiligheid zowel binnen als buiten de school.

Het verstevigen van de ondersteuningsstructuur in relatie met de verbeteragenda passend onderwijs is daarnaast een veel voorkomende maatregel. Er is bijvoorbeeld aandacht voor signalering van psychische klachten, professionalisering van docenten en begeleiders, verbeteren van het intakeproces en het onderzoeken van de ondersteuningsbehoefte bij de intake van de student. De wijze waarop ouders hierbij worden betrokken is in de meeste kwaliteitsagenda's minder expliciet gemaakt. Scholen hebben bij studenten die de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt ook te maken met de privacywetgeving.

Versterken begeleiding in onderwijs en bij stap naar werk

Bij de extra inzet op de begeleiding van studenten op niveau 2 bouwen de scholen voort op de ervaring die zij de afgelopen jaren hebben opgedaan. Dit vertaalt zich in specifieke in- en doorstroomtrajecten, kleinere klassen en het vergroten van de ondersteuningscapaciteit. Door een uitbreiding van het aantal instroommomenten wordt het voor uitvallers eenvoudiger om terug te keren naar school of de opleidingskeuze nog even uit te stellen. Hier wordt vaak de samenwerking gezocht met andere onderwijsinstellingen of met bedrijven door leren en werken te combineren. Het aantal voortijdig schoolverlaters groeit de laatste jaren weer. Alle scholen hebben maatregelen in hun kwaliteitsagenda opgenomen om de schooluitval terug te dringen. Het ministerie streeft naar 25 procent minder uitvallers in 2027. Een stevige ambitie in de huidige context, met de zorg over de mentale gezondheid van studenten en de goede perspectieven voor ongediplomeerden op de arbeidsmarkt. Werkgevers kunnen vaker de verantwoordelijkheid nemen om studenten die willen gaan werken te begeleiden naar de bbl-route.

Versterken beroepsgerichte route

Bij het versterken van de beroepsgerichte route is het van belang dat onderwijsinstellingen nauwer met elkaar samenwerken. Dat is ook terug te zien in de kwaliteitsagenda's, waarbij vooral de samenwerking met hbo- en vo-scholen aan de orde komt. Het vergroten van inzicht door het uitvoeren van opleidingsanalyses blijkt nodig alvorens uit de startblokken

te kunnen komen voor specifieke beroepsgerichte routes. Studenten worden mogelijkheden geboden om zich goed te oriënteren vóór de keuze van een vervolgopleiding. Daarnaast zijn er programma's waarmee studenten kunnen versnellen of vertragen. Een goede ontwikkeling, die voor het mbo niet helemaal nieuw is.

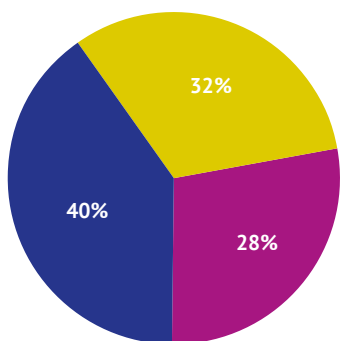
Verminderen van laaggeletterdheid

De scholen volgen de ontwikkelingen van de pilots laaggeletterdheid die worden gefinancierd uit het Nationaal Groeifonds. Mogelijkheden tot deelname worden onderzocht. De extra inzet op dit thema is beperkt. De inzet spitst zich toe op de professionalisering van docenten, het uitvoeren van analyses en waar nodig aanpassen van taalbeleid en daaraan gerelateerd ondersteuningsaanbod.

5.2 Versterking van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

Uit onderzoek van SEO⁶ blijkt dat relatief meer studenten kiezen voor een opleiding in een tekortsector, met name in de zorg. Deze groei weegt echter niet op tegen de tekorten op de arbeidsmarkt, zodat extra impulsen nodig blijven. In de werkagenda is dan ook specifieke aandacht voor de opleidingen die nodig zijn voor maatschappelijke opgaven als woningbouw, zorg en onderwijs. Via voorlichting en prikkels kunnen scholen jongeren stimuleren om te kiezen voor een opleiding in een tekortsector. De keuzevrijheid van studenten wordt hierbij niet aangetast.

De belangrijkste externe partners bij deze prioriteit zijn werkgevers, SBB, andere scholen in de beroepskolom, gemeenten, regionale mobiliteitsteams, UWV, doorstroompunten en

Verdeling middelen Aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt

- Studenten kiezen voor een kansrijk beroep
- Verbetering kwaliteit stageplek of leerbaan. Uitbannen stagediscriminatie
- Leven Lang Lernen (LLO)

⁶ <https://esb.nu/mbo-studenten-kiezen-relatief-vaker-opleiding-voor-krapteberoepen/>

regionale en landelijke kennisinstellingen. Intern zijn de studentenraden (stagebegeleiding, stagediscriminatie, stagevergoeding) en ondernemingsraden (bijscholing op het gebied van stagebegeleiding) belangrijke gesprekspartners.

De grafiek op voorgaande pagina toont de verdeling van de investering over de doelstellingen onder deze prioriteit.

Deze prioriteit omvat drie doelstellingen.

1. Studenten maken een weloverwogen keuze voor een kansrijk beroep, passend bij hun interesses, talenten en capaciteiten. Opleidingen bieden duurzame perspectieven op de arbeidsmarkt en baanzekerheid. Bij- en omscholingsmogelijkheden via het mbo zijn transparant.
2. Studenten krijgen een kwalitatief goede stageplek of leerbaan die aansluit bij de opleiding en ontwikkelingsbehoefte. Stagediscriminatie wordt uitgebannen en studenten krijgen een passende vergoeding.
3. Sterk aanbod voor om- en bijscholing in de regio, op maat, modulair en via de bbl, met specifieke aandacht voor de maatschappelijke opgaven en voor mogelijkheden voor scholing voor mensen die niet (duurzaam) aan het werk zijn. Ten behoeve daarvan wordt samengewerkt in de LLO-katalysator en gebruik gemaakt van de subsidieregeling praktijkleren.

Scholen hebben in hun kwaliteitsagenda's aangegeven welke opleidingen zijn gericht op een sector met een maatschappelijke opgave en hoe het onderwijs aansluit op deze opleidingen. In de regeling zijn twee algemene indicatoren voor de prioriteit opgenomen:

1. het aantal gediplomeerden in de opleidingen die nodig zijn voor de maatschappelijke opgaven in de regio
2. het percentage dat een jaar na afstuderen werkzaam is in een gelijke of verwante richting

Voor de eerstgenoemde indicator hebben scholen wel de uitgangspositie beschreven, maar meestal geen ambitie geformuleerd. Ten aanzien van het percentage gediplomeerden dat werkzaam is in een verwante richting heeft ongeveer de helft van de scholen een ambitie opgenomen. In de meeste gevallen wordt gestreefd naar een verbetering ten opzichte van de huidige waarde, soms is een concreet stijgingspercentage genoemd. De overige scholen die op deze indicator een ambitie hebben geformuleerd, hebben het specifiek per niveau of sector ingevuld. Het beoogde resultaat van de maatregelen is dat studenten betere keuzes maken voor een beroep binnen een sector die gericht is op de maatschappelijke opgaven waar Nederland voor staat.

Gedurende de vier jaar van uitvoering van de kwaliteitsagenda's worden de effecten voor deze prioriteit ook gemonitord langs de volgende vijf landelijke indicatoren:

1. het aandeel studenten dat positief is over de hulp van school bij de keuze over verder leren of werken
2. de instroom van studenten in maatschappelijk relevante sectoren
3. het percentage studenten dat tevreden is over de begeleiding vanuit de instelling en vanuit het leerbedrijf tijdens de stage of leerbaan
4. het aantal meldingen op de instelling over stagediscriminatie
5. beschrijving van het aanbod aan maatwerkopleidingen
 - binnen welke opleidingsdomeinen en leerwerkwegen
 - voor welke doelgroepen
 - op welke vlakken en wijze van organiseren

Loopbaanbegeleiding en beroepskeuze

De extra investering in loopbaanbegeleiding, met name voor de opleidingen verbonden aan de maatschappelijke opgaven, vormt een verplichte maatregel in de kwaliteitsagenda. De taak van de scholen is de studenten voor te bereiden op de dynamische arbeidsmarkt door middel van loopbaanbegeleiding gericht op skills, talenten en arbeidsmarktinformatie. Het beoogde resultaat is dat meer studenten een weloverwogen keuze maken voor een beroep dat relevant is voor de maatschappelijke opgaven en aansluit bij hun talenten en interesses. Het mbo heeft in toenemende mate te maken met een tekort aan begeleidingscapaciteit bij praktijkopleiders. Sinds langere tijd hebben scholen de intentie om alumni meer te betrekken bij de begeleiding en voorlichting van studenten. Dit blijkt op instellingsniveau echter een weerbarstige opgave. Studenten raken na afstuderen snel uit zicht en voelen zich vaak onvoldoende verbonden met de school. Alumnibeleid op het niveau van de opleiding lijkt kansrijker. De binding en betrokkenheid van de studenten met de opleiding is immers veel groter dan die met de school. De maatregelen om een gelijke behandeling van mbo-studenten te realiseren, zoals het starten van studieverenigingen, kunnen bevorderen dat alumni langer bij de school betrokken blijven.

In het kader van loopbaanbegeleiding en beroepskeuze helpen scholen studenten om te ontdekken wat hun sterke punten zijn. Daarnaast brengen scholen in beeld hoe de huidige en toekomstige situatie is op de arbeidsmarkt voor sectoren, opleidingen en beroepen. Ook maken scholen duidelijk welke competenties je nodig hebt voor bepaalde beroepen en welke arbeidsvoorwaarden van toepassing zijn. Onderzoek naar de studiekeuze van mbo-studenten wijst overigens uit dat de baankansen of het startsalaris een minder grote rol spelen dan interesse of capaciteiten. Voor scholen is het belang van actuele arbeidsmarktinformatie opgenomen in de strategische visie van de school. Het is geïntegreerd in het curriculum en de kwaliteit wordt periodiek geëvalueerd en verbeterd.

Studenten zijn over het algemeen nog maar matig tevreden over de hulp die de school biedt bij de keuze tussen verder leren en werken. In 2022 was bij het gros van de scholen slechts één op de drie tot vier studenten hier echt positief over. De meeste scholen hebben

de intentie dit aanzienlijk te verbeteren, sommige beogen een stijging van meer dan tien procentpunt. Voor de meeste scholen bleek het niet mogelijk de benodigde instroom per tekortsector voor 2027 precies te kwantificeren.

Scholen gaan hun visie op loopbaanbegeleiding aanscherpen en investeren in extra capaciteit en professionalisering van docenten en coaches. Vaak is een coördinerende rol weggelegd voor een brede werk- of stuurgroep.

Voorgenomen maatregelen hebben betrekking op de verbetering van de begeleiding van studenten bij het kiezen van de stage, het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen en goede voorlichting. Ook organiseren scholen oriënterende activiteiten voor aankomende studenten (proefstuderen, markten, meeloopdagen) en over beroepen (bedrijfsbezoeken, try-outs). Het is belangrijk dat scholen op dit punt nog steviger gaan samenwerken met bedrijven, andere scholen in de beroepskolom en alumni.

Om jongeren goed te kunnen voorbereiden op de arbeidsmarkt zijn de afgelopen jaren innovaties doorgevoerd in het onderwijsprogramma, de uitvoering en de begeleiding. Deze trends worden voortgezet. Het gaat dan bijvoorbeeld om vormen van hybride onderwijs, flexibilisering (meer autonomie voor studenten bij de keuze van tempo en inhoud van de studie, challenges) en modularisering (opknippen van opleidingen die ook mensen buiten de school kunnen volgen) van het onderwijsprogramma. Deze innovaties vragen om aanpassingsvermogen bij alle betrokkenen. Dat zijn niet alleen studenten (omgaan met autonomie), docenten (veranderen van taakopvattingen en gedrag), begeleiders en bedrijvenpartners, maar ook medewerkers die werkzaam zijn in de bedrijfsvoering (roostermakers, logistieke medewerkers).

Tot slot zijn veel scholen bezig met het inrichten of verder uitwerken van een oriëntatiejaar. Dit past in het kader van de OCW-pilot met een domeinoverstijgend oriëntatieprogramma, die loopt van augustus 2024 tot augustus 2028. Scholen krijgen daarbij veel ruimte om hun eigen keuzes te maken. De doelgroep en vorm van de programma's varieert per school. Er zijn brede oriëntatietrajecten en trajecten voor specifieke domeinen of sectoren. Doelgroepen zijn onder andere vmbo-leerlingen, uitgevallen havisten, switchers, uitstromers en zij-instromers. Dit aanbod is een reactie op de toenemende vraag van studenten naar meer ruimte voor het maken van een goede keuze en tijd om de eigen identiteit en talenten te ontdekken.

Stage en stagediscriminatie

Het vinden van een goede stageplek is voor studenten een belangrijke fase in de studie. Deze fase kan veel stress opleveren. Als er bij het zoeken naar een stageplek of tijdens de stage iets misgaat, zijn de consequenties groot. Tijdens de stage zijn studenten kwetsbaar, meestal is het werkende leven nieuw voor ze en zijn ze afhankelijk van hun stagebege-

leiders. Een breed gedragen visie op stagebeleid en het voorkomen en tegengaan van stagediscriminatie is nog geen standaardpraktijk op de mbo-scholen en bij de leerbedrijven. Een groot deel van de studenten is dan ook nog ontevreden over de begeleiding van de school tijdens de stage, waarbij grote verschillen tussen en binnen de scholen bestaan.

In het stagepact zijn meer dan vijftig maatregelen opgenomen die moeten bevorderen dat er voldoende stageplekken zijn, dat studenten een passende stagevergoeding krijgen en dat stagediscriminatie wordt tegengegaan. Het streven is om in zoveel mogelijk cao's afspraken te maken over de stagevergoeding, waarbij moet worden voorkomen dat bedrijven zich terugtrekken als leerbedrijf.

Scholen dienen ervoor te zorgen dat studenten een kwalitatief goede stageplek of leerbaan krijgen die aansluit bij hun ontwikkelingsbehoefte. Dit vormt in de context van de huidige krappe arbeidsmarkt een uitdaging. Door de grote behoefte aan vakmensen is voor de meeste studenten weliswaar een stage of leerbaan beschikbaar (in veel sectoren is zelfs sprake van een forst stageoverschot), het vinden van ruimte voor het goed begeleiden van deze studenten is echter in toenemende mate lastig voor bedrijven. Daarnaast hebben sommige sectoren nog steeds te maken met (kleine) stagetekorten, met name in de zorg, welzijn en sport.

Het merendeel van de scholen heeft voor 2027 een concrete ambitie geformuleerd ten aanzien van het aandeel studenten dat tevreden is over de begeleiding tijdens de stage. Hierbij maken scholen een onderscheid tussen de begeleiding door de school en die door het leerbedrijf. Ook maken sommige scholen een uitsplitsing tussen bol- en bbl-studenten. De overige scholen hebben de ambitie meer algemeen geformuleerd: een stijging of stabilisering ten opzichte van de huidige situatie.

De tevredenheid van (bol-)studenten over de stagebegeleiding door de school is structureel lager dan de tevredenheid over de begeleiding door het leerbedrijf. Uit de laatste JOB-monitor bleek opnieuw dat bol-studenten significant minder tevreden waren over de begeleiding door de school dan over de begeleiding door het leerbedrijf. De bbl-studenten zijn gemiddeld nog iets meer tevreden over de begeleiding. Met name de ambitie over de stagebegeleiding van de school is interessant, omdat de studenten hier in de huidige situatie ontevreden over zijn. Bovendien is dit een indicator die door de scholen beter te beïnvloeden is dan de mate waarin studenten tevreden zijn over de begeleiding door het leerbedrijf.

Tot de concrete maatregelen die scholen nemen behoren stagematching voor eerstejaars bol-studenten, de invoering van een numerus fixus, de ontwikkeling van keuzedelen, het extra ondersteunen van studenten met specifieke behoeften door multidisciplinaire teams (bijvoorbeeld het concept stage plus), de aanscherping van het bpv-handboek, het opbouwen van kennis via netwerken, het centraliseren van het stagebureau in de regio en het

inventariseren van scholingsbehoeften. Alle maatregelen hebben impact op de inrichting van de organisatie en samenwerking met regionale partners.

Een belangrijk punt in het stagepact is dat er per stage minimaal drie contactmomenten zijn tussen student, stagebegeleider en praktijkbegeleider, waarvan tenminste één fysiek op locatie van het leerbedrijf. Op veel scholen is dit al de bestaande praktijk. Andere scholen werken hieraan. Scholen registreren stagebezoeken via OnStage of een andere tool. Via beleidsdocumenten, scholingsplannen en praktijkovereenkomsten maken scholen afspraken over stagebezoeken. Overigens is lang niet in alle kwaliteitsagenda's dit uitgangspunt specifiek beschreven en uitgewerkt.

Ten aanzien van stagediscriminatie geldt dat beleid, sociale normstelling en registratie door de scholen nog in ontwikkeling is. Onduidelijk is bijvoorbeeld hoe scholen gaan experimenteren met de verschillende manieren om stagediscriminatie te voorkomen (studenten willekeurig koppelen aan werkgevers, koppelen op basis van leerwens of competentie, of laten solliciteren via standaardformulieren).

Over de omvang van stagediscriminatie en het beoogde aantal meldingen doen de meeste scholen nog geen precieze uitspraken. Docenten en begeleiders worden bijgeschoold om stagediscriminatie tegen te gaan. Studenten worden geïnformeerd over de wijze waarop ze stagediscriminatie kunnen melden. Hiervoor worden meldpunten ingericht, klachtenregelingen uitgebreid en registratiesystemen ontwikkeld. Binnen de regio maken scholen afspraken over de aanpak van stagediscriminatie en de opvolging van meldingen. Tot slot is er aandacht voor bewustwording van stagediscriminatie en het bieden van een handelingsperspectief. Dit gebeurt onder andere door de invoering van integriteitscodes, de aanstelling van vertrouwenspersonen en het agenderen van het onderwerp in relevante overlegorganen. Op het punt van stagediscriminatie is het mbo sterk afhankelijk van het gedrag van werkgevers en van de manier waarop werkgeversorganisaties een gedragsverandering stimuleren.

Leven Lang Ontwikkelen

Leven Lang Ontwikkelen (LLO) is in potentie een zeer grote opleidingsmarkt, waarin het mbo nog maar een beperkte rol speelt. Verreweg de meeste volwassenen kiezen op dit moment voor een private aanbieder. Dit komt onder andere doordat veel werkgevers nog onbekend zijn met de mbo-certificaten. Deze certificaten maken nog geen onderdeel uit van het systeem van functiewaardering. Ook aan de aanbodzijde zijn er belemmeringen. Het ontwikkelen van een aantrekkelijk LLO-aanbod vraagt om investeringen en leidt tot druk op de interne organisatie van de mbo-school. Sinds 2016 heeft de deelname aan mbo-certificaattrajecten weliswaar een behoorlijke ontwikkeling doorgemaakt, toch staat voor veel mbo-scholen de ontwikkeling van LLO nog steeds in de kinderschoenen. Het formuleren van een visie is dan ook een eerste stap die in de kwaliteitsagenda's is aangekondigd.

Het streven voor de komende vier jaar is dat mbo-scholen in elke regio samen met partners, met ondersteuning van regionale mobiliteitsteams en de LLO-katalysator, een passend en maatgericht aanbod beschikbaar maken. Extra aandacht is er voor bijscholing voor de maatschappelijke opgaven en voor mensen die niet duurzaam aan het werk zijn. De regio's sluiten hierbij aan bij de door het ministerie van Sociale Zaken aangekondigde hervorming van de arbeidsmarktinfrastructuur. In elke arbeidsmarktregio komt één loket, het regionaal werkcentrum. De huidige mobiliteitsteams, leerwerklokets en werkgeversservicepunten gaan hierin op. Daarnaast komt er een landelijk beraad (met de MBO Raad) en komen er regionale beraden ten behoeve van de publiek-private samenwerking.

Pijlers bij het speerpunt leven lang ontwikkelen zijn het ontwikkelen van een visie, inclusief de ontwikkeling van alumni beleid, het ontwikkelen en uitvoeren van onderwijstrajecten (bbl-opleidingen, keuzedelen, cursussen en trainingen), flexibilisering en personalisering van het onderwijs én aanpassing van de onderwijsorganisatie. Flexibilisering heeft gevolgen voor de examinering, inzet en bijscholing van docenten en ondersteunend personeel, financiering en de (leer)cultuur. De ruimte die scholen krijgen bij de uitwerking van LLO-activiteiten wordt daarnaast ingekaderd door de beleidsregel 'investeren met publieke middelen in private activiteiten' en de beschikbaarheid van stimuleringsregelingen vanuit de overheid (zoals leerrechten).

Het LLO-netwerk bestaat voor scholen uit andere aanbieders (publiek en privaat), werkgevers, lokale overheden, leerwerkloket, regionale mobiliteitsteams, regionale kennisinstellingen en alumni.

Op het gebied van maatregelen en ambities zijn er grote verschillen tussen de scholen. Deze richten zich onder andere op flexibilisering (meerdere startmomenten, modulaire opbouw, blended learning, online modules) en personalisering (vrijstellingen, onderzoek naar behoeften afnemers en daarbij aansluiten) van het aanbod, verbeteren van de bekendheid van het aanbod bij bedrijven en andere doelgroepen, afsluiten van regionale arrangementen, het versterken van het netwerk en het aanpassen van de interne organisatie.

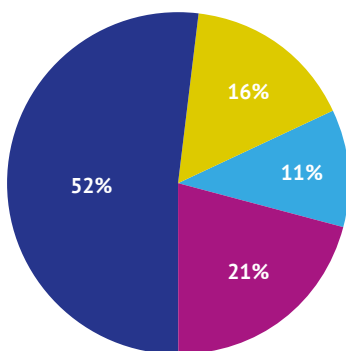
Overigens blijkt uit weinig kwaliteitsagenda's nog hoe deze maatregelen concreet vorm gaan krijgen. Ook is vaak nog onduidelijk welke sectoren en doelgroepen zijn beoogd, hoe de markt wordt verkend en hoe de activiteiten worden geëvalueerd en gemonitord. Veel scholen hebben de ambities vooral kwalitatief beschreven, een aantal heeft daarnaast ook doelstellingen gekwantificeerd, zoals:

- procentuele stijging van het aantal deelnemers
- verhoging van de omzet (procentueel of absoluut)
- aanbod verzorgen in alle branches of sectoren
- tevredenheid deelnemers verhogen

5.3 Onderwijs voor de toekomst: kwaliteit, onderzoek en innovatie

De derde prioriteit in de werkagenda kent vier doelstellingen, die beogen bij te dragen aan voldoende goede docenten voor de klas en de aandacht voor onderzoek en innovatie in het beroepsonderwijs. Voor het mbo als een van de belangrijkste schakels in het aanpakken van maatschappelijke uitdagingen een belangrijk thema. Het is dan ook van groot belang dat studenten bij het verlaten van het mbo de basisvaardigheden (Nederlandse taal en rekenen) goed beheersen en zich bewust zijn van de betekenis van goed burgerschap. De regeling schrijft daarnaast voor dat scholen zorgen voor een goed carrièreperspectief voor het onderwijspersoneel. Scholen moeten daarom in hun kwaliteitsagenda ambities opnemen over de inschaling van docenten (de functiemix). Het opnemen van zo'n maatregel kan tot verkeerde impulsen leiden. Dat wordt versterkt door het instemmingsrecht van ondernemingsraden. De betrokkenheid en instemming van medewerkers (en studenten) juicht de commissie in zijn algemeenheid toe. Echter specifiek voor de inschaling van personeel kan het gesprek tussen medewerkers en bestuur over de kwaliteitsagenda onder druk komen te staan, met het risico dat de aandacht voor kwaliteitsverbetering afneemt. Daarnaast worden mbo-scholen ertoe aangezet om tijdelijk geld in te zetten voor structurele salariskosten. De commissie is van mening dat een dergelijke onderwerp primair thuishoort op de cao-tafel en niet in een kwaliteitsagenda.

In onderstaande grafiek is de verdeling van de investering over de vier doelstellingen onder deze prioriteit weer zichtbaar gemaakt.

Verdeling middelen Onderwijs voor de toekomst

- Verbetering beheersing Nederlands en rekenen onder studenten en versterken kwaliteit docenten Nederlands en rekenen
- Verbetering kwaliteit burgerschapsonderwijs
- Werken in het mbo is en blijft aantrekkelijk
- Mbo wordt volwaardig en gelijkwaardig partner op het gebied van onderzoek en innovatie

De vier doelstellingen binnen deze prioriteit zijn:

1. De beheersing van Nederlands en rekenen onder studenten wordt beter. De kwaliteit van docenten die Nederlands en rekenen geven wordt versterkt.
2. De kwaliteit van het burgerschapsonderwijs wordt beter.

3. Werken in het mbo is en blijft aantrekkelijk. Er is aandacht voor de werkdruk en het carrièreperspectief van onderwijspersoneel. De uitval van startend onderwijspersoneel wordt minder. Alle medewerkers in het mbo, waaronder specifiek docenten en andere onderwijsgevendenden hebben voldoende mogelijkheden zich te ontwikkelen en professionaliseren.
4. Het mbo wordt op het gebied van onderzoek en innovatie een volwaardige en gelijkwaardige partner in de onderzoeks- en kennisnetwerken.

De effecten voor deze prioriteit worden gemonitord langs acht landelijke indicatoren:

1. Aandeel studenten dat positief is over de lessen Nederlands/rekenen
2. Het aandeel gediplomeerde studenten dat het getoetste examenniveau heeft gehaald voor Nederlands (CE + IE) en rekenen (eindcijfer)
3. Het aandeel studenten dat positief is over de lessen burgerschap
4. De tevredenheid van onderwijspersoneel over ontwikkelingsmogelijkheden
5. Ervaren werkdruk van onderwijspersoneel
6. De inschaling van onderwijspersoneel
7. De mate waarin onderwijspersoneel met een dienstverband van 0-2 jaar in de komende jaren graag bij de instelling blijft werken
8. Het aantal practoratoren, lopend en in oprichting

Taal en rekenen

Anders dan in de vorige periode zijn basisvaardigheden in de huidige regeling opgenomen. Al langere tijd wijst de onderwijsinspectie op teruglopende resultaten van leerlingen en studenten op het gebied van taal en rekenen. Vanuit het perspectief van de mbo-sector is het duidelijk dat het voortgezet onderwijs er onvoldoende in slaagt om leerlingen op niveau af te leveren. Dit leidt ertoe dat het mbo de studenten nog tot een bepaald taal- en rekenniveau dient te brengen, in plaats van het slechts onderhouden van een reeds behaald vaardigheidsniveau.

Volgens de regeling moeten scholen maatregelen nemen om corona-achterstanden weg te werken en het aanbod taal en rekenen meer te differentiëren en af te stemmen op de beroepscontext. Ook moeten scholen meer aandacht besteden aan ondersteuning van specifieke groepen studenten en aan de professionalisering van personeel.

De scholen reflecteren in de kwaliteitsagenda's op hun visie op het onderwijs voor taal en rekenen. De uitgangssituaties zijn enorm verschillend. Er zijn scholen met een scherpe visie en een uitgebreid beleid rond basisvaardigheden. De studentresultaten zijn goed in beeld en teams hebben verbeterdoelstellingen geformuleerd. Deze scholen hebben specialisten in huis, ontwikkelen contextrijk onderwijs, bieden extra lessen aan of werken gericht aan leesbevordering. Ook zijn er scholen waar de beheersing van Nederlands en rekenen nog weinig speciale aandacht heeft gekregen. Hier start men de komende periode met visievorming, beleidsontwikkeling en uitbreiding van expertise.

Bijna alle scholen verwachten dat de resultaten voor rekenen zullen verbeteren. Nu rekenen meetelt voor het diploma, zullen studenten gemotiveerder zijn voor dit vak. Dit laat onverlet dat de mbo-scholen inzetten op kwaliteitsverbetering van het aanbod en professionalisering van docenten.

De meeste scholen zetten in op het verhogen van de resultaten voor Nederlands en rekenen. Deze resultaten zijn in de kwaliteitsagenda's nog uitgedrukt in percentages voldoende voor de niveaus 2F en 3F. Sinds 1 augustus 2022 gelden de nieuwe rekeneisen, uitgedrukt in niveaus van entree tot en met niveau 4. Voor Nederlands blijven de resultaten beschreven volgens de referentieniveaus 2F en 3F. De meeste mbo-scholen streven naar betere resultaten in 2027. Een enkele mbo-school heeft als ambitie om de huidige resultaten te behouden. Bij de voorgenomen maatregelen ziet de commissie veel verschillen, omdat de uitgangssituatie uiteenloopt. Extra ondersteuning voor studenten is in allerlei varianten beschikbaar. Zo organiseren scholen steunpunten, taalcoaches en bijlessen. Ook ontwikkelen scholen remediërend aanbod via keuzedelen. Steeds meer scholen zetten in op leesbevordering en werken samen met bibliotheken en landelijke experts. Ook is er toenemende aandacht voor NT2-studenten en hun onderwijsbehoeften. Het aantrekkelijk maken van Nederlands en rekenen via contextgericht onderwijs komt ook veel terug in de kwaliteitsagenda's. Daarnaast brengen steeds meer scholen het niveau van studenten in beeld bij binnenkomst, om hier vervolgens gericht aandacht aan te kunnen besteden.

De kwaliteit van het burgerschapsonderwijs wordt beter

Burgerschapsonderwijs is onderdeel van de drievoudige opdracht van het mbo. Het draagt bij aan de algemene vorming van de student. Door maatschappelijke, sociale en kritische denkvaardigheden te ontwikkelen kan de student beter de weg vinden in de maatschappij. Nieuw onderzoek⁷ laat zien dat de kennis over burgerschap onder 15-jarigen afneemt en dat burgerschapscompetenties ongelijk verdeeld zijn tussen jongeren. Het opleidingsniveau en de woonomgeving van de ouders spelen hierbij een belangrijke rol.

De commissie ziet dat burgerschapsonderwijs een minder groot thema is dan in de vorige ronde kwaliteitsagenda's. Door de landelijke aanpak vanuit het ministerie van OCW verandert er de komende jaren veel op het gebied van burgerschapsonderwijs. Er ligt een flinke taak voor de mbo-scholen om het burgerschapsonderwijs beter in te bedden. Vanaf 2026-2027 is het burgerschapsexamen, bijvoorbeeld in de vorm van een portfolio, verplicht voor het verkrijgen van het diploma.

⁷ <https://www.iccsnederland.nl/wp-content/uploads/2023/11/Daas-ea-2023-Burgerschap-in-Beeld-Burgerschapscompetenties-en-burgerschapsonderwijs-in-vergelijkend-perspectief.pdf>

De mbo-sector geeft burgerschap vaak vorm als apart vak of leerlijn binnen de opleidingen. Juist bij dit thema ziet de commissie kansen om het onderwijs niveau- en leerlijnoverstijgend vorm te geven, bijvoorbeeld via schoolbrede projecten. Ook bij dit thema zijn er grote verschillen tussen de scholen. Er zijn besturen met een uitgewerkte visie op burgerschapsonderwijs; zij hebben helder voor ogen wat ze studenten willen meegeven, in welke vorm dit het beste werkt, welke docenten hier voor nodig zijn en hoe studenten het vak afronden. Deze besturen hebben burgerschap doorgaans als ambitie opgenomen in hun meerjarenkoers. Vaak werken mbo-scholen met een overkoepelende expertgroep waar kennis en ervaringen worden gedeeld. Er zijn echter ook instellingen die nog beleid moeten uitwerken voor de inbedding van het burgerschapsonderwijs, de bekwaamheid van docenten en/of de wijze van examineren. Veelal starten deze scholen met een werkgroep om deze zaken op te pakken.

Werken in het mbo is en blijft aantrekkelijk

Uit alle kwaliteitsagenda's spreekt zorg voor medewerkers en de intentie om hun werkdruk, professionaliseringsmogelijkheden en vitaliteit te verbeteren. Niet elke school scoort al goed op deze zaken, zo blijkt uit medewerkerstevredenheidsonderzoek. Vaak zijn er binnen een mbo-school verschillen in scores zichtbaar tussen locaties of domeinen. Enkele bestuurders maken hierbij de kanttekening dat de grenzen van wat van de medewerkers kan worden gevraagd soms al bereikt zijn, bijvoorbeeld bij studenten met extra ondersteuningsbehoeften. Een ander signaal is dat sommige scholen de ambitie hebben om de tevredenheid van medewerkers te consolideren. Dit betekent dat zij al boven het landelijke gemiddelde scoren bij zaken als werkdrukvermindering. De commissie duidt dit als een positieve ontwikkeling, die aangeeft dat steeds meer scholen goed werkgeverschap tonen.

De meeste mbo-scholen geven aan dat het docententekort groter wordt, maar dat vacatures nog wel kunnen worden ingevuld. De grootste tekorten zijn merkbaar bij de algemene vakken en bij techniek/ICT. De commissie stelt vast dat de meeste scholen uitgebreide programma's hebben voor het inwerken van nieuwe collega's. Samenwerking in Opleidingscholen is veelal de praktijk, of er wordt naar toe gewerkt. Een deel van de scholen zet in op het verminderen van uitval onder startend personeel. Vaak is eerst nog meer onderzoek nodig naar de precieze achtergronden.

De huidige situatie van inschaling van onderwijspersoneel en het loopbaanperspectief zijn doorgaans goed beschreven in de kwaliteitsagenda's. Besturen zijn in gesprek met de ondernemingsraad over loopbaanbeleid en doorstroomcriteria. Veel scholen streven naar doorgroeimogelijkheden voor docenten voor de klas. LD-functies worden daarnaast ingezet voor coördinerende taken en onderzoekstaken. Nagenoeg alle scholen hebben een interne academie om professionalisering te faciliteren. Hoewel deze academies succesvol zijn, is deelname aan professionalisering niet voor al het onderwijspersoneel vanzelfsprekend.

Tijdgebrek en het ontbreken van vervangers zijn de meest genoemde redenen waarom docenten geen gebruik maken van professionaliseringsmogelijkheden.

Sinds 2009 ontvangen mbo-scholen in de Randstad aanvullende middelen om het aandeel docenten in LC of LD te verhogen en de werkdruk te verlagen. Met de nieuwe kwaliteitsafspraken is dit aangepast. De middelen van de salarismix zijn nu aan de regeling kwaliteitsafspraken toegevoegd. De sector ontvangt jaarlijks € 142 miljoen voor het verbeteren van het carrièreperspectief van onderwijspersoneel. Om hoger ingeschaalde docenten te kunnen behouden, ontvangen scholen uit de Randstad de komende vier jaar een relatief hoger bedrag uit deze middelen. Ook hier wijst de commissie op de spanning tussen het tijdelijke karakter van de kwaliteitsmiddelen en de structurele hogere inschaling van personeel.

De verplichte maatregel om ambitieuze en realistische plannen met een kwantitatieve doelstelling te maken op het gebied van inschaling van onderwijspersoneel heeft bij een aantal instellingen geleid tot spanningen tussen bestuur en ondernemingsraad. Doordat de ondernemingsraad instemmingsrecht heeft op de kwaliteitsagenda, zijn de ambities op de andere thema's onder druk komen te staan.

Alle scholen hebben streefcijfers opgenomen voor de inschaling van het onderwijspersoneel. Opvallend is dat er bij sommige scholen sprake is van een daling in het percentage LC-docenten. Bestuurders verklaren dit door een hoge uitstroom van ervaren personeel wegens pensionering. Zij worden grotendeels opgevolgd door startende docenten, die beginnen in schaal LB. Door deze ontwikkeling is het bij sommige scholen moeilijker om de percentages LC/LD op korte termijn te verhogen. Soms speelt een andere factor een rol. Scholen die ook vmbo aanbieden, bijvoorbeeld de beroepscolleges groen onderwijs, zijn gedwongen te werken met twee cao's. Ook de spreiding over regio's binnen en buiten de Randstad binnen één instelling maakt harmonisering van inschaling complex.

De verplichte maatregelen bij deze doelstelling zijn in alle kwaliteitsagenda's opgenomen. In een enkel geval als een intentieverklaring om bijvoorbeeld de inzet op zij-instromers te vergroten, in andere gevallen door veel werk te maken van de aanpak van werkdruk, het formuleren van doorstroomcriteria en de begeleiding van startend onderwijspersoneel. Goede initiatieven die de commissie heeft aangetroffen zijn bijvoorbeeld gezondheidsprogramma's voor medewerkers, doorstroombeleid voor instructeurs en het stimuleren van professionalisering via scholingsvouchers.

Het mbo wordt op het gebied van onderzoek en innovatie een volwaardige en gelijkwaardige partner in de onderzoek- en kennisnetwerken

Veel mbo-scholen sluiten hun kwaliteitsagenda ambitieus af met het thema onderzoek en innovatie. Op dit gebied gebeurt er veel in de sector. De commissie ziet een startsituatie waarin mbo-scholen actief werken aan onderzoek met partners in de regio, aan RIF-projecten, ruimte voor innovaties, lerende netwerken en communities, kenniscentra en landelijke agenda's. Alhoewel alle scholen ambitieus zijn op het gebied van onderzoek en innovatie, geven sommigen aan dat nadere visievorming op de eigen rol en positie nodig is. Het verbreden van de onderzoekende houding binnen de school en het valoriseren en benutten van kennis in het onderwijs komt in veel kwaliteitsagenda's terug als kwalitatieve ambitie. Docenten krijgen hier een belangrijke rol, bijvoorbeeld via de practoraten. De commissie is onder de indruk van de keuzes die de scholen hierbij maken. De onderzoeksthema's passen bij de koers en het profiel en zijn maatschappelijk relevant. Medio 2024 zijn er honderd actieve practoraten en zijn er nog eens twintig in oprichting. Op basis van de ambities in de kwaliteitsagenda's 2024-2027 zal dit aantal nog groeien.

Ook op andere wijzen krijgt onderzoek en innovatie een rol in de mbo-sector. Zo zijn er publiek-private samenwerkingen, werkgroepen, hubs en activiteiten die worden uitgevoerd door docenten die een masterstudie volgen. Er zijn ook scholen die studenten een rol geven bij onderzoek en innovatie.

Excellentie

De commissie heeft de indruk dat de mbo-scholen meer aandacht besteden aan excellentiemogelijkheden voor studenten. Veel scholen betrekken studenten van alle niveaus bij de talentprogramma's. De besturen hebben goed zicht op de aantallen studenten die op de een of andere manier betrokken zijn bij een activiteit die hun talenten extra ontwikkelt. De deelnemersaantallen verschillen fors per instelling, veel scholen zetten in op het verhogen van de deelname.

Doorgaans is er een combinatie van eigen programma's en externe mogelijkheden waarin talenten van studenten worden gestimuleerd. Intern zijn er programma's, verkiezingen, challenges en functies als 'studentambassadeur' of lidmaatschap van de studentraad. Extern worden de vakwedstrijden veel genoemd, alsook certificaten voor moderne vreemde talen zoals Cambridge Engels, hackatons en internationale projecten. De commissie moedigt de scholen aan te blijven zoeken naar laagdrempelige activiteiten die studenten extra motiveren en uitdagen.

6

Vooruitblik uitvoering en resultaten

De werkagenda mbo is met een breed draagvlak tot stand gekomen, een mooie startpositie. Alle mbo-scholen hebben een kwaliteitsagenda ingediend en hebben inmiddels een positief besluit van de minister ontvangen. Daarmee kunnen de plannen worden uitgevoerd. In hoeverre de scholen en hun partners erin zullen slagen om de beoogde resultaten te realiseren kunnen we niet voorspellen. Dat zal in hoge mate afhangen van de context en de situatie waarin de scholen verkeren. Het mbo is echter in de basis op orde. De scholen hebben in toenemende mate de volledige pdca-cyclus meermaals doorlopen en bouwen nu voort op reeds ingezette maatregelen. Dit naast doorontwikkeling en oog voor innovaties die nodig zijn om te blijven aansluiten op ontwikkelingen en daarmee gepaard gaande veranderingen die in rap tempo van de scholen worden gevraagd.

Het feit dat de commissie heeft vastgesteld dat de ambities in de kwaliteitsagenda's realistisch zijn en waar mogelijk in samenwerking met partners zullen worden gerealiseerd, schept vertrouwen. Naast samenwerken, evalueren, leren en evolueren binnen het regionale ecosysteem, ziet de commissie ook kansen voor verbetering als sector. Door zelf kwaliteitsnormen op te stellen voor strategische thema's kan het opleggen van kwaliteitsnormen van buiten worden voorkomen. Dat kan bijvoorbeeld door op operationeel niveau kwaliteitsstandaarden vast te stellen en die landelijk toe te passen. Met kwaliteitsstandaarden wordt het borgen en verduurzamen van maatregelen sectorbreed mogelijk gemaakt.

Monitoren en verduurzamen

Het monitoren van de resultaten van de kwaliteitsafspraken zal de komende jaren op verschillende niveaus plaatsvinden, van het niveau van opleidingsteams in de school tot de landelijke monitor van OCW. De wijze waarop landelijk zal worden gemonitord is op dit moment nog niet volledig uitgekristalliseerd. Het ministerie laat de werkwijze met de onafhankelijke critical friend los. Accountmanagers gaan met de bestuurders van de scholen in gesprek over de voortgang van de kwaliteitsagenda. Dat zal een andere dynamiek te weegbrengen, doordat enerzijds sprake is van een opdrachtgever-opdrachtnemer relatie en anderzijds beide partijen, beleid en bestuur, verschillende belangen hebben.

Het belang van samen leren wordt door alle betrokkenen bij de werkagenda onderschreven. De commissie adviseert om het toepassen en implementeren van het geleerde zoveel mogelijk sectorbreed handen en voeten te geven. Dat kan bijvoorbeeld door afspraken te maken over kwaliteitsstandaarden voor processen of producten waarvan de kwaliteit is bewezen, zoals we bijvoorbeeld ook zien in de zorgsector vanuit het integraal zorgakkoord. Behalve het monitoren van en bijsturen op de ambities in de kwaliteitsagenda's is een tijdige voorbereiding op de periode na 2027 van groot belang. Die volgende fase lijkt misschien nog ver weg, maar komt snel op de sector af. Gedurende het proces van ontwikkelen en beoordelen van de kwaliteitsagenda's hebben alle partijen gemerkt dat de voorwaarden nog niet optimaal zijn. Denk aan de beperking van het aantal landelijke indicatoren en de tijdige beschikbaarheid ervan. In voorbereiding op een volgende periode van kwaliteitsafspraken is het aan te bevelen om verbeterpunten op dat gebied onderdeel te laten zijn van de monitoring en evaluatie, zowel binnen de school als op landelijk niveau. De diversiteit tussen mbo-scholen is groot, zowel in omvang als in samenstelling en opleidingsaanbod. Aan die verschillen doet de huidige regeling niet altijd recht. Zo passen doelstellingen die specifiek zijn gericht op niveau 2-opleidingen niet bij scholen die deze opleidingen niet aanbieden. En beroepscolleges bieden niet altijd opleidingen aan die opleiden voor beroepen verbonden aan landelijke maatschappelijke opgaven. Een doorontwikkeling van de vorm en voorwaarden voor nieuwe kwaliteitsafspraken is dan ook nodig. Een gezamenlijke opgave waarin alle betrokkenen een rol moeten krijgen en nemen om tot een nog beter programma te komen in 2027.

Aanbevelingen/conclusies

Aan de minister

1 Structurele inzet van incidentele middelen

De mbo-sector ontvangt sinds 2015 incidentele middelen op basis van kwaliteitsafspraken. De thema's waar deze middelen voor bedoeld zijn, zoals kansengelijkheid, aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt en innovatie, lenen zich niet voor een (kortdurende) projectmatige aanpak. Dat blijkt ook wel uit het feit dat ze gedurende meerdere planperiodes als speerpunt zijn benoemd door de minister. De incidentele middelen worden door de scholen dan ook voor een groot deel ingezet op structurele maatregelen, die bij alle scholen deel uitmaken van een langjarige programmatische inzet. Vanzelfsprekend zijn deze maatregelen wel doorontwikkeld in de loop van de tijd, waarbij de verbinding met de eigen strategie van de school in de regionale context essentieel is. De financiering via een (subsidie)regeling impliceert echter dat het gaat om tijdelijke inzet, waarbij dus het risico bestaat dat de regeling wordt afgeschaft of wegbezuinigd. Het wegvallen van de kwaliteitsmiddelen leidt bij de mbo-scholen tot onaanvaardbare effecten voor de studenten, waarbij het beoogde langetermijn effect uit het oog zal verdwijnen. De commissie beveelt aan de inzet van kwaliteitsmiddelen nader te onderzoeken en maatregelen te treffen om dit risico weg te nemen of te verminderen.

2 Leven lang ontwikkelen versterken

De regelgeving rond publiek-private financiering van opleidingen staat de groei van een leven lang ontwikkelen in de weg. Goede wet- en regelgeving dient in samenwerking tussen de ministeries van EZ, SZW en OCW tot stand te worden gebracht om de belemmeringen weg te nemen zowel voor werkgevers als voor scholen. Om het potentieel van het publieke mbo volledig te benutten is er behoefte aan een duidelijke landelijke bekostigingssystematiek voor leven lang ontwikkelen.

3 Gebruik van indicatoren en rijk verantwoord

Indicatoren zijn geen doel op zich, maar een middel om de sturing op het proces te ondersteunen. De sturingskracht verliest waarde als het aantal indicatoren te groot is, waardoor scholen zich meer gaan richten op de output die met indicatoren wordt aangetoond dan op de doelen (outcome, impact) die met vooraf geformuleerde ambities zijn beoogd. De commissie adviseert enerzijds focus aan te brengen bij de keuze van indicatoren en daarbij te letten op de tijdige beschikbaarheid van data, de mate van invloed door de

school op de indicator, de reproduceerbaarheid, een passend tijdbestek en gebruikersvriendelijkheid. Anderzijds adviseert de commissie in de ambitievorming en verantwoording meer ruimte aan de scholen te laten om ook kwalitatieve meetinstrumenten te gebruiken en op basis daarvan zich rijk te verantwoorden op outcome en impact.

4 Waarderen van verschillen

De verschillen tussen mbo-scholen en regio's zijn groot en mogen er zijn. Waardeer bij landelijke afspraken en regelingen, zoals de kwaliteitsafspraken, die verschillen, zodat een specifieke inzet op doelstellingen passend bij de mbo-school en haar omgeving mogelijk wordt gemaakt.

Aan de scholen

5 Meer zelfregie in de mbo-sector

De kracht van kwaliteitsafspraken is dat de sector en de overheid gezamenlijk prioriteiten kiezen. Die kracht gaat verloren als het detailniveau van monitoring en beoordeling van de ontwikkeling leidt tot te gedetailleerde plannen en een te fijnmazige verantwoording. De mbo-sector kan hierin zelf meer regie nemen door proactief standaarden en kwaliteitseisen vast te stellen, waarvan op basis van de ervaringen en onderzoek uit de praktijk bekend is dat die daadwerkelijk bijdragen aan betere resultaten op de afgesproken prioriteiten. De commissie adviseert de sector om zelf de prioritaire kwaliteitseisen en doelstellingen voor het mbo te kiezen en daarnaast te starten met het systematisch verzamelen van data en het delen van goede praktijken. Daarmee kunnen vervolgens door de sector zelf onderbouwde standaarden worden vastgesteld.

6 Burgerschapsonderwijs integraal aanbieden

Het onderwijs in burgerschap leent zich bij uitstek voor opleidings- en niveau overstijgende activiteiten. De commissie moedigt de sector aan om thematisch en projectmatig te werken aan de vorming van studenten met oog voor de kracht van samenwerken met medestudenten buiten hun eigen opleiding en opleidingsniveau.

7 Studentenleven bevorderen, ook voor bbl'ers

De commissie herkent de nu nog geringe behoefte aan studentenactiviteiten, bij met name bbl'ers. Toch adviseert de commissie mbo-scholen om ook deze studenten te betrekken bij extra activiteiten. Dit vergroot hun netwerk en hun vaardigheden die van belang zijn voor hun deelname aan de arbeidsmarkt van nu en in de toekomst. Ook in het kader van het leven lang ontwikkelen is het van belang om werkenden/bbl'ers te laten deelnemen aan loopbaangerichte activiteiten en hen te binden aan de opleiding of de school.

Aan de convenantpartners van de werkagenda

8 Gezamenlijke inspanning

De stakeholders in het ecosysteem waar de mbo-scholen deel van uitmaken zijn van groot belang om maatschappelijke opgaven aan te pakken. De mbo-scholen kunnen dit niet zonder hulp van gemeenten, werkgevers en bedrijven, maatschappelijke instellingen voor jeugdhulp en kennisinstellingen. In de werkagenda is de basis voor samenwerking gelegd, de gezamenlijke uitvoering moet in elke regio een terugkerend thema zijn op regionale overlegtafels. Het is aan de scholen om de voortgang van de uitvoering van de kwaliteitsagenda daar periodiek te agenderen. De commissie roept de stakeholders op om proactief medeverantwoordelijkheid te nemen en in gezamenlijkheid met scholen en partners de ambities te realiseren.

9 Leren van elkaar

Tussen regio's zijn grote verschillen zichtbaar in de intensiteit van samenwerking, mede afhankelijk van de thema's die prioriteit hebben in een regio. De commissie denkt dat de ervaringen van regio's waar het samenwerken in een ecosysteem verder is ontwikkeld inspirerend en waardevol kunnen zijn voor regio's die hierin minder ver zijn. De commissie adviseert om buiten de eigen regio kennis en ervaringen van anderen op te zoeken en dit ten goede te laten komen aan de ontwikkeling van het eigen regionale ecosysteem.

Yvonne Moerman en Margot Nijkamp

'Echte verbetering vraagt om een langetermijn aanpak'

De Commissie Kwaliteitsafspraken kende vanaf de start in 2018 een brede samenstelling. Dat stelde de commissie in staat om vanuit meerdere invalshoeken naar het mbo te kijken.

Yvonne Moerman kan een ervaren onderwijsbestuurder genoemd worden. Ze begon haar carrière als juf in het primair onderwijs, was directeur op een meao en beëindigde haar loopbaan als bestuurder van het Koning Willem 1 College in Den Bosch. In al haar functies heeft Yvonne zich steeds bekommerd om de vormende functie van het onderwijs: 'Het gaat bij het mbo-onderwijs echt niet alleen om het leren van een vak. De sociale ontwikkeling van de leerlingen of studenten is net zo belangrijk. Jongeren van 16 of 17 jaar zijn nog volop in ontwikkeling. Het is daarom belangrijk dat scholen een veilige, gestructureerde leeromgeving bieden.'

Volgens Moerman dreigt de sociale functie van het onderwijs vooral op de niveaus 3 en 4 onderbelicht te raken: 'Scholen hebben heel veel aandacht voor de niveaus 1 en 2. Maar het gros van de studenten volgt een

opleiding op niveau 3 of 4. Voor mij is een cruciale vraag: krijgen de voltijds studenten, die de bulk van de mbo-populatie vormen, voldoende persoonlijke aandacht? Gaan ze wel de hele week naar school?'

Innovatie

Margot Nijkamp kijkt met een heel andere bril naar het onderwijs. Zij richt zich vooral op de rol die het mbo kan spelen bij innovatie. Zij was betrokken bij diverse organisaties die zich richten op open innovatie, onder andere in de regio Eindhoven. Het is haar overtuiging dat het mbo een onmisbare schakel is binnen de keten van innovatie. 'We leven in een tijd waarin technische vernieuwingen steeds sneller gaan. Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt hebben een doorvertaling nodig naar het beroepsonderwijs. Als je weet dat over tien jaar de helft van de auto's elektrisch is, moet je het onderwijs daarop aanpassen. Nog niet alle scholen zijn voldoende bezig met dit toekomstgerichte perspectief. In Nederland Kennisland moet dat veranderen. Scholen moeten trends op de arbeidsmarkt voortdurend volgen. Zodat het onderwijs aansluit bij de laatste stand der techniek.'

‘Het is daarbij heel goed mogelijk om als universiteit, hogeschool en mbo nauw samen te werken. De verzuiling van het Nederlandse onderwijs in universiteit, hbo en mbo is niet meer van deze tijd.’ Nijkamp is enthousiast over het onderwijsconcept dat Isabelle Reijmen van de Technische Universiteit Eindhoven heeft ontwikkeld. Studenten uit diverse vormen van onderwijs werken hierbij samen aan concrete opdrachten vanuit het bedrijfsleven. Bij challenge based learning leren studenten automatisch elkaar te waarderen. De universitair geschoolde kan niet zonder de mbo-opgeleide vakman en andersom. Iedereen heeft zijn eigen rol en is daarbij onmisbaar. Samen leveren de studenten complete concepten op. Fouten maken mag.

Om mbo-scholen een volwaardige rol bij innovatie te laten spelen, is volgens Nijkamp een langjarige aanpak nodig: ‘In de eerste periode van kwaliteitsafspraken was “de arbeidsmarkt van de toekomst” een van de drie prioriteiten. Een heel terechte keuze. De wereld van het werken verandert immers in een steeds hoger tempo. Scholen moeten ervoor zorgen dat de band met de arbeidsmarkt intact blijft. Alleen op die manier kun je een rol blijven spelen bij innovatie.’

Steeds nieuwe plannen

Nijkamp had graag de kans gehad om scholen langer te ondersteunen bij deze transitie. ‘Echte verbetering vraagt om een langetermijn aanpak. In de eerste periode van kwaliteitsafspraken zijn we het gesprek hierover met de scholen aangegaan. Dat is een mooie start geweest, maar voor het daadwerkelijk realiseren van de gewenste

omslag was meer tijd nodig. Nu zijn er weer nieuwe plannen, een werkagenda en een stagepact. Het zijn mooie plannen, maar de vorige aanpak is nog niet klaar. Dat is misschien wel een kenmerk van de politiek: steeds weer nieuwe plannen. Maar snelle oplossingen zijn er niet. Beter is het om gedurende een langere periode koersvast te blijven.’ Yvonne Moerman: ‘De politiek drukt een steeds zwaarder stempel op het onderwijs. En dat elke vier jaar. Maar onderwijs kan niet voortdurend veranderen. Bij onderwijs gaat het altijd om de lange termijn.’

‘Mbo is een onmisbare schakel binnen de keten van innovatie.’

Aan het eind van het gesprek komt Yvonne Moerman nog terug op het belang van persoonsvorming. ‘Toen ik directeur was op de meao gingen de jongeren gewoon vijf dagen per week naar school. Dat is belangrijk op die leeftijd. Het onderwijsteam kende alle leerlingen. Ik denk dat zo’n gestructureerde lesdag veel voordelen heeft. Dat is ook een van de redenen waarom veel jongeren en hun ouders de havo aantrekkelijker vinden dan het mbo. Het onderwijs is een van weinige plekken in de maatschappij waar jongeren zich nog sociaal kunnen ontwikkelen. Dat is belangrijk voor de maatschappelijke cohesie. Dat moet blijven.’

Klaas Verschuure en Mariska ten Heuw

'Goede samenwerking tussen school en gemeente is cruciaal'

Als voormalige lokale bestuurders weten Mariska ten Heuw (Hengelo) en Klaas Verschuure (Utrecht) welke belangrijke rol de mbo-school in de regio kan spelen. Niet alleen als het gaat om de afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt, maar ook bij het zorgbeleid.

Toen Klaas Verschuure in 2018 wethouder werd in Utrecht had hij een primeur: als eerste lokale bestuurder in Nederland ging hij de titel 'wethouder MBO' voeren. Dat was geen toeval. Verschuure: 'Mijn eigen geschiedenis is daar belangrijk bij. Ik ben dyslectisch en heb eerst een mavo-diploma gehaald. Dankzij docenten die mij stimuleerden kon ik doorstromen naar het vwo. Daarna ben ik mijn diploma vakbekwaamheid horeca gaan halen. Op latere leeftijd heb ik op de universiteit nog een studie Bestuurskunde gedaan. Door mijn eigen ervaringen weet ik hoe belangrijk beroeps-onderwijs is. Niet iedereen is gebaat bij de hoogste opleiding. Veel mensen worden gelukkiger van een praktische opleiding.'

Actieplan

Verschuure vervolgt: 'Toen ik in 2018 wet-

houder werd, wilde ik heel graag bijzondere aandacht besteden aan het mbo. We hebben toen een Utrechts Actieplan-mbo gemaakt. Speerpunten waren onder andere gelijke kansen voor studenten en het bevorderen van een positief imago. We hebben allerlei activiteiten ontwikkeld om het mbo te promoten: er is een centrale studentenraad ingesteld, de Voorstraat werd omgedoopt tot MBO-straat, we hebben de vakwedstrijden in de Jaarbeurs georganiseerd en we hebben een studentenpas ingevoerd, zodat ook mbo-studenten bijvoorbeeld gebruik kunnen maken van sportfaciliteiten.'

Na zijn wethouderschap werd Verschuure lid van de Commissie Kwaliteitsafspraken mbo. Daar kon hij zijn ervaring als mbo-wethouder inbrengen. Verschuure: 'Binnen de commissie ging mijn aandacht in het bijzonder uit naar de samenwerking tussen school en gemeente. De laatste jaren is die samenwerking in veel regio's sterk vooruitgegaan. Gemeenten en scholen weten elkaar steeds beter te vinden. Dat is niet alleen van belang als het gaat om de afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt, maar ook bij het zorgbeleid. Het werkt heel goed om

zorgvoorzieningen als schuldhulpverlening binnen de school aan te bieden. Als je er op tijd bij bent, kun je veel ellende voorkomen. Een goede samenwerking tussen school en gemeente is dan cruciaal.'

Critical Friend

Verschuure is goed te spreken over de rol die de commissie heeft gehad: 'De formule van critical friend werkt heel goed. Het voeren van open gesprekken met bestuurders heeft een duidelijke meerwaarde. Doordat de gesprekken in een vertrouwelijke sfeer plaatsvinden, kunnen knelpunten openlijk besproken worden, zonder dat dit direct gevolgen heeft voor het oordeel van de commissie. Scholen kunnen veel van elkaar leren. Het is daarbij belangrijk om te beseffen dat iedere school in een andere context opereert. Als commissielid maakte ik kennis met de problemen waarmee scholen in krimpgebieden te maken hebben. Wat doe je als er te weinig studenten overblijven om een volwaardige opleiding in stand te houden? In ons kleine landje zijn er tussen de regio's ongelooflijk grote verschillen.' Mariska ten Heuw was tussen 2010 en 2022 wethouder in Hengelo. Al sinds de start in 2018 is zij lid van de Commissie Kwaliteitsafspraken. Ook zij kijkt met plezier terug op de formule van de critical friend. 'Toen we in 2018 begonnen hadden scholen net een moeizame ervaring gehad met de verbeterplannen beroepspraktijkvorming. Daarbij ontvingen scholen alleen geld als ze hun plannen in voldoende mate realiseerden. Na die ervaring aarzelden veel scholen om zich te committeren aan te grote ambities. Vanuit de commissie hebben we scholen steeds duidelijk willen maken dat we niet alleen

naar de cijfers kijken, maar vooral naar het verhaal erachter. Het gaat om de goede analyse van de knelpunten en de maatregelen die kunnen helpen. In de regeling die geldt voor de nieuwe kwaliteitsagenda's wordt gewerkt met een lange lijst indicatoren. Dat is eigenlijk een stap achteruit. Dat is jammer en ook niet nodig.' Als voorbeeld verwijst Mariska naar de indicator 'doorstroom hbo': 'Als die doorstroom daalt, wordt dat nu als negatief aangemerkt. Maar wat is er mis mee als een mbo-gediplomeerde aan het werk gaat? De hoogste opleiding is niet altijd de beste.'

Beide voormalig wethouders zien dat scholen nauw samenwerken met gemeenten. Hoe zit dat met het bedrijfsleven? Verschuure: 'In sommige regio's gaat dat best goed, maar er is nog veel ruimte voor verbetering. Als wethouder in Utrecht

'De hoogste opleiding is niet altijd de beste'

vond ik het jammer dat bedrijven zich niet aansloten bij initiatieven rond leven lang ontwikkelen. Als grote werkgevers samen met de gemeente en de scholen de handen ineenslaan, kun je massa maken en veel bereiken.' Ten Heuw heeft dezelfde ervaring: 'Werkgevers hebben een groot belang bij goede samenwerking met de mbo-scholen. In bijna alle sectoren zijn personeelstekorten. Toch is het moeilijk om werkgevers te committeren aan een regionale aanpak. Een

positieve ontwikkeling is de opkomst van de regionale mobiliteitscentra. Die zorgen voor een versteviging van de samenwerking. Voor de mbo-scholen vormt dit een kans om zich goed te positioneren. De ROC's zijn niet voor niets oorspronkelijk bedoeld als regionale opleidingscentra. Zij kunnen een centrale rol spelen in het regionale arbeidsmarktbeleid, ook als het gaat om leven lang ontwikkelen. Door zich actief op te stellen kunnen zij ervoor zorgen dat er een bestendige structuur ontstaat. Maar je merkt dat het ene ROC daar beter in slaagt dan het andere.'

Ten Heuw is in algemene zin positief over de ontwikkeling die het mbo de laatste jaren heeft doorgemaakt: 'In vergelijking met 2018 staat het mbo er veel beter voor. Dat heeft ook te maken met de krapte op de arbeidsmarkt. In de nieuwe kwaliteitsagenda's zie je dat de samenwerking in veel regio's is verstevigd. Vertegenwoordigers van ondernemers hebben overal hun handtekening onder de kwaliteitsagenda's gezet. Om die samenwerking goed van de grond te krijgen is onderlinge binding cruciaal. Dat gaat niet in iedere regio even makkelijk. In een gebied als Twente is die binding vanouds heel sterk. Er is een culturele eenheid en de grenzen van de regio zijn duidelijk.'

Funcziemix

Net als Verschuure kijkt Ten Heuw prettig terug op de informele tussentijdse gesprekken die de commissieleden met de scholen voerden. Ten Heuw: 'Bij onze bezoeken aan scholen spraken we ook met studenten, docenten en leerbedrijven. Dat had een grote meerwaarde, omdat de bezoeken plaatsvonden los van een formeel beoordelingsmoment.' Ook de betrokkenheid van de Ondernemingsraad bij de nieuwe kwaliteitsagenda was anders. Instemming van de OR was een knock-out criterium. Ten Heuw maakt daar wel een kritische opmerking bij: 'Het is heel erg goed dat de Ondernemingsraad zo nauw betrokken is bij de kwaliteitsagenda en daarin ook een formele positie heeft gekregen. Het was mijns inziens wel jammer dat hierbij veel aandacht uitging naar het onderwerp funcziemix. Op veel scholen heeft de Ondernemingsraad hier een breekpunt van gemaakt. Een goede funcziemix is een belangrijk onderwerp, maar ik vraag me af of de kwaliteitsagenda hiervoor het meest geschikte instrument is. Daarbij sneeuwen dan andere onderwerpen onder. Het gesprek over functieschalen moet eigenlijk aan een andere tafel gevoerd worden.'

Bijlage 1: Gebruikte bronnen

- Kwaliteitsagenda's 2024-2027, ingediend door de bekostigde mbo-instellingen
- Werkagenda 'Samen Werken aan Talent', ministerie van OCW (februari 2023)
- Stagepact mbo 2023-2027, ministerie van OCW (februari 2023)
- Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2015-2018, ministerie van OCW
- Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2019-2022, ministerie van OCW
- Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2024-2027, ministerie van OCW
- 'Op weg naar gelijke kansen in het middelbare beroepsonderwijs'; (Algemene Rekenkamer, februari 2024)
- Justus van Kesteren en Iris Klinker, 'Mbo-studenten kiezen relatief vaker opleiding voor krapteberoepen', ESB.nu (6 november 2023)
- Remmert Daas e.a., *Burgerschap in Beeld. Burgerschapscompetenties- en burgerschapsonderwijs in vergelijkend perspectief* (ICCS, november 2023)

Samenstelling Commissie Kwaliteitsafspraken mbo

Ed van den Berg

Mariska ten Heuw

Antoinette Knoet-Michels (voorzitter vanaf 1 juni 2023)

Yvonne Moerman-Van Heel

Margot Nijkamp-Diesfeldt

Michiel Scheffer (voorzitter tot 1 juni 2023)

André Timmermans (lid tot 1 januari 2024)

Klaas Verschuure (lid vanaf 1 juni 2023)

Renata Voss

